

Міністерство освіти і науки України

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Інститут гуманітарної підготовки та державного управління

Кафедра публічного управління та адміністрування

БЛИЩУК СВІТЛАНА ІВАНІВНА

УДК_321.63:316.344.42

(індекс)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА**Шляхи формування доходів місцевих бюджетів в умовах
фінансової децентралізації**

«Публічне управління та адміністрування»
281 "Публічне управління та адміністрування"
(шифр і назва спеціальності)

С.І.Блищук

(підпис, ініціали та прізвище здобувача освітнього ступеня)

Науковий керівник Косаревич Назар Богданович

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Рецензент

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело.

Івано-Франківськ - 2024

Зміст

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	7
1.1. Сутність, поняття та принципи фінансової децентралізації.....	7
1.2 Місцеві бюджети України у системі фінансової децентралізації	13
1.3. Моделі фінансової децентралізації у світовій практиці.....	26
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ (НА ПРИКЛАДІ БЮДЖЕТУ ВЕРХОВИНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ).....	32
2.1. Структура доходів бюджету Верховинської територіальної громади	32
2.2. Вплив фінансової децентралізації на доходи місцевих бюджетів	45
2.3. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів.....	50
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	54
3.1. Шляхи оптимізації доходів місцевих бюджетів та реформування податкової системи	54
3.2. Механізми підтримки місцевих громад в умовах воєнного стану в Україні	77
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85

ВСТУП

Фінансова децентралізація є однією з ключових реформ, що впливає на розвиток публічного управління та адміністрування в Україні. В умовах поступової передачі повноважень та ресурсів на місцевий рівень, зростає роль місцевих бюджетів у забезпеченні сталого розвитку територіальних громад. Формування доходів місцевих бюджетів у таких умовах стає одним із найактуальніших завдань для ефективного управління фінансовими ресурсами. Дослідження механізмів і шляхів формування доходів місцевих бюджетів набуває особливої значущості в умовах фінансової децентралізації, оскільки від цього залежить спроможність громад виконувати свої функції та забезпечувати якісні послуги для населення.

Актуальність обраної теми полягає в необхідності наукового осмислення та практичного вирішення проблем, пов'язаних із ефективним формуванням доходів місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. Реформи в цій галузі спрямовані на зміцнення фінансової незалежності територіальних громад, але потребують глибокого аналізу існуючих підходів і розробки нових механізмів, що забезпечують стійке та прозоре фінансування місцевих бюджетів.

Вибір теми дослідження обумовлений її важливістю для розвитку теорії та практики публічного управління, а також її значущістю для сучасних досліджень у сфері місцевого самоврядування та фінансової децентралізації. У сучасних умовах, коли реформування місцевих фінансів стає одним із пріоритетів державної політики, дослідження проблематики формування доходів місцевих бюджетів є важливим елементом наукових досліджень у цій галузі.

Метою даної магістерської роботи є дослідження та аналіз шляхів

формування доходів місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації, а також розробка рекомендацій щодо оптимізації фінансових ресурсів місцевих громад. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання:**

- аналіз сутності та принципів фінансової децентралізації;
- дослідження ролі місцевих бюджетів у системі фінансової децентралізації;
- вивчення світових моделей фінансової децентралізації;
- аналіз структури доходів місцевих бюджетів на прикладі Верховинської територіальної громади;
- оцінка впливу фінансової децентралізації на доходи місцевих бюджетів;
- визначення ролі міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів;
- розробка перспективних напрямків розвитку системи формування доходів місцевих бюджетів.

Об'єктом дослідження є процес формування доходів місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. **Предметом** дослідження є механізми та інструменти, що впливають на процес формування доходів місцевих бюджетів, а також їх ефективність у сучасних умовах.

Для досягнення мети дослідження використовувалися такі **методи:**

- порівняльний аналіз,
- системний підхід,
- статистичні методи,
- економетричне моделювання, що дозволяють забезпечити достовірність отриманих результатів і зробити обґрунтовані висновки.

Джерелами нормативної, аналітичної і статистичної інформації слугували Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету

Міністрів України, нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування, матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державної служби статистики України, сайти місцевих рад та ТГ.

Новизна отриманих результатів полягає у визначенні нових підходів до оптимізації доходів місцевих бюджетів та вдосконаленні механізмів їх формування в умовах фінансової децентралізації. Висновки і рекомендації, розроблені у ході дослідження, мають практичне значення і можуть бути використані у діяльності органів місцевого самоврядування.

Робота виконувалась у контексті наукових програм, присвячених реформуванню місцевих фінансів в Україні.

Структура магістерської роботи включає три розділи, які відображають послідовність досягнення поставлених цілей: теоретичні засади фінансової децентралізації, аналіз доходів місцевих бюджетів та перспективи їх формування в умовах фінансової децентралізації. Загальний обсяг роботи становить **87** сторінок, включаючи список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1 Сутність, поняття та принципи фінансової децентралізації

«Фінансова децентралізація є важливою складовою реформування системи управління державою, особливо у контексті розбудови місцевого самоврядування. Вона передбачає передачу частини фінансових повноважень та ресурсів від центральної влади до місцевих органів, що дозволяє останнім забезпечувати потреби населення на місцевому рівні більш ефективно та оперативніше. Цей процес є невід'ємною складовою загальної децентралізації, яка включає також адміністративну та політичну складові. У даній роботі розглянуто сутність, поняття та основні принципи фінансової децентралізації, проаналізовано її вплив на розвиток місцевого самоврядування та економічний розвиток регіонів»¹.

Необхідність наявності в органів місцевого самоврядування достатніх фінансових ресурсів, якими вони можуть вільно розпоряджатися, передбачена чинним законодавством. Так, відповідно до п. 2 ст. 9 Європейської хартії місцевого самоврядування принаймні частина фінансових ресурсів місцевих властей має формуватися за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону. Крім того, ОМС мають право в рамках національної економічної політики на власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть розпоряджатися в межах своїх повноважень². Згідно з п.4 Закону про місцеве самоврядування ОМС функціонують на основі правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах

¹ Булатов М. В. Реформа децентралізації влади в сучасній Україні: Миколаїв, 2024. – 73 с.

² Європейська хартія місцевого самоврядування: ратифікована Законом України від 15.07.97 № 452/97-ВР.
URL : http://zakon.rada.gov.ua/go/994_036

повноважень, визначених цим та іншими законами³. Крім того, розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 01.04.2014 р. № 333-р⁴ передбачає створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання ОМС власних і делегованих повноважень.

Процес децентралізації включає як збільшення власних доходів місцевих бюджетів, так і розширення їх повноважень щодо управління фінансовими ресурсами. Суттєвою характеристикою фінансової децентралізації є зростання частки доходів, що залишаються у розпорядженні місцевих органів влади, та збільшення їх відповідальності за витрати на місцеві потреби.

Зокрема, фінансова децентралізація сприяє більш справедливому розподілу ресурсів між регіонами, враховуючи їхні соціально-економічні особливості. Це дозволяє місцевим органам влади більш ефективно планувати та реалізовувати соціально-економічну політику на своїй території, що сприяє зменшенню диспропорцій у розвитку регіонів та підвищенню рівня життя населення.⁵

Фінансова децентралізація також сприяє зміцненню фінансової автономії місцевих органів влади, що в свою чергу підвищує їхню відповідальність за використання бюджетних коштів. Це є важливим чинником, що стимулює підвищення ефективності та результативності діяльності місцевих органів влади.

Фінансова децентралізація визначається як процес передачі частини повноважень і фінансових ресурсів від центрального уряду до місцевих

³Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

⁴ Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

⁵ Сусік С.Д. Фінансові проблеми місцевого самоврядування та шляхи їх вирішення. – Суми: СумДУ, 2020. – 43 с.

органів влади з метою підвищення їх автономії та здатності задовольняти потреби місцевих громад. Основною метою фінансової децентралізації є створення ефективної системи розподілу фінансових ресурсів, яка б відповідала потребам та інтересам як центральної, так і місцевої влади.

Законодавчо цей процес закріплюється через прийняття відповідних нормативно-правових актів, які регламентують механізми формування та розподілу бюджетів різних рівнів, розподіл податкових надходжень між центральним і місцевими бюджетами, а також визначають повноваження місцевих органів влади щодо використання бюджетних коштів.

Згідно з дослідженнями, фінансова децентралізація має кілька основних форм:

1. **Фіскальна децентралізація**, яка передбачає передачу права на стягнення та розпорядження податковими надходженнями органам місцевого самоврядування.
2. **Бюджетна децентралізація**, що включає передачу частини центрального бюджету до місцевих бюджетів для фінансування місцевих потреб.
3. **Управлінська децентралізація**, яка охоплює передачу повноважень з управління фінансовими ресурсами на місцевий рівень.

Фінансова децентралізація базується на низці основоположних принципів, які забезпечують її ефективне впровадження та функціонування (таблиця 1.1).

Табл. 1.1 - Основні принципи фінансової децентралізації⁶

Принцип	Зміст
Принцип субсидіарності	Передача повноважень на найнижчий рівень управління, здатний ефективно виконувати завдання
Принцип справедливості	Рівноправний розподіл ресурсів між регіонами
Принцип відповідальності	Відповідальність місцевих органів за використання бюджетних коштів

⁶ Петленко Ю., Міланченко В., 2020 Фінансова децентралізація як напрямок підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2021/04/211-39-47.pdf>

Принцип прозорості	Відкритість та доступність фінансових операцій для громадськості
Принцип фінансової автономії	Незалежність місцевих органів у використанні бюджетних коштів

Зосередимося детальніше на аналізі сутності кожного із принципів:

1. Принцип субсидіарності. Відповідно до цього принципу, повноваження та ресурси мають бути передані на найнижчий можливий рівень управління, який здатний ефективно виконувати відповідні завдання. Цей підхід дозволяє забезпечити більшу гнучкість у прийнятті рішень та їх адаптації до місцевих умов.
2. Принцип справедливості. Він передбачає рівноправний розподіл фінансових ресурсів між регіонами, враховуючи їхні соціально-економічні особливості та потреби. Це дозволяє забезпечити рівні можливості для розвитку всіх територій, незалежно від їх економічного потенціалу.
3. Принцип відповідальності. Місцеві органи влади повинні нести відповідальність за використання бюджетних коштів, що сприяє підвищенню ефективності їх діяльності та зменшенню ризиків нецільового використання фінансових ресурсів.
4. Принцип прозорості. Всі фінансові операції, пов'язані з розподілом та використанням бюджетних коштів, повинні бути відкритими та доступними для громадськості. Це сприяє зростанню довіри до місцевих органів влади та забезпечує контроль за їх діяльністю.
5. Принцип фінансової автономії. Місцеві органи влади повинні мати достатній рівень фінансової автономії, щоб самостійно визначати пріоритети у використанні бюджетних коштів та забезпечувати фінансування місцевих програм та проектів.

Фінансова децентралізація сприяє не лише зміцненню місцевого самоврядування, але й підвищенню економічного потенціалу регіонів. Згідно з даними досліджень, у регіонах з більш розвинутою фінансовою автономією

спостерігається вищий рівень інвестиційної активності та економічного зростання.

Дослідження показують, що фінансова децентралізація може позитивно впливати на соціально-економічний розвиток регіонів, якщо вона впроваджується комплексно та з дотриманням основних принципів. Наприклад, у країнах Європейського Союзу, де фінансова децентралізація є однією з ключових складових державного управління, спостерігається високий рівень економічного розвитку регіонів та стабільність бюджетної системи.

Таблиця 1.2 демонструє вплив фінансової децентралізації на ключові економічні показники регіонів у країнах Європейського Союзу.

З таблиці 1.2 видно, що після впровадження фінансової децентралізації рівень інвестицій зріс на 10%, а рівень безробіття зменшився на 5%. Це свідчить про позитивний вплив цього процесу на економічний розвиток.

Табл. 1.2 - Вплив фінансової децентралізації на економічні показники регіонів ЄС⁷

Показник	До фінансової децентралізації, відс.	Після фінансової децентралізації, відс.
Рівень інвестицій (у % до ВВП)	15	25
Рівень безробіття	12	7
Рівень доходів місцевих бюджетів (у %)	20	35

Таким чином, фінансова децентралізація є важливим чинником, що сприяє зміцненню місцевого самоврядування, підвищенню ефективності управління на місцевому рівні та загальному економічному розвитку регіонів. Вона забезпечує більш справедливий розподіл фінансових ресурсів,

⁷ Aldasoro I. Vertical fiscal imbalances and the accumulation of government debt / I. Aldasoro, M. Seiferling // IMF Working Paper. — 2014. — № 14/209

враховуючи соціально-економічні особливості територій, та підвищує фінансову автономію місцевих органів влади. Принципи субсидіарності, справедливості, відповідальності, прозорості та фінансової автономії є фундаментом, на якому будується процес фінансової децентралізації.

Дослідження показують, що фінансова децентралізація має значний вплив на економічний розвиток регіонів. Вона сприяє зростанню інвестиційної привабливості територій, оскільки місцеві органи влади отримують можливість самостійно визначати пріоритети у розвитку інфраструктури, створенні нових робочих місць та залученні інвестицій. Це, у свою чергу, сприяє зростанню доходів місцевих бюджетів та підвищенню рівня життя населення. Такі результати підкреслюють важливість впровадження фінансової децентралізації як інструменту збалансованого розвитку територій і ефективного управління державними фінансами.

Водночас успішність фінансової децентралізації залежить від належного законодавчого забезпечення, прозорості фінансових процесів та відповідальності місцевих органів влади за використання бюджетних коштів. Тільки комплексний підхід до впровадження децентралізації може забезпечити її ефективність і стійкий розвиток усіх регіонів країни.

1.2 Місцеві бюджети України у системі фінансової децентралізації

Децентралізація влади – це реальний шлях покращення якості повсякденного життя територіальних громад. Основним у понятті «децентралізація» слід вважати зміну системи управління, яка забезпечить передачу значної частини центральної влади на місцеве самоврядування та самоініціативу громадян. Відомий американський вчений М. Белл трактує концепцію децентралізації «як спосіб вимірювання масштабів переходу національної економіки від адміністративно-командної до ринкової»⁸[5].

Важливим внеском Р.Масгрейва в розвиток теорії фінансової децентралізації стало формулювання принципів розподілу місцевих бюджетів, на основі яких вона повинна здійснюватися.

За трактуванням автора до принципів належать:

- «принцип відповідності, сутністю якого є виробництво суспільних благ, яке має покладатися на громадян, які проживають на території, яка надає відповідні послуги та фінансування їх виробництва за рахунок податкових платежів;
- принцип національного багатства, суть якого полягає у забезпеченні переваг, які виводяться з позиції національних інтересів або в підтримці виробництва, яке характеризується просторовими зовнішніми ефектами, може стимулюватися центральним урядом шляхом забезпечення цільових переміщень виробництва ;
- принцип централізованого перерозподілу, тобто розподіл мають здійснювати центральні органи влади, оскільки вони мають для цього необхідні інструменти;

⁸ Bell M. & Adams C. Fiscal Decentralization Indicators: Local Democratic Governance. Proceedings of 92' annual conference. - Atlanta: National Tax Association, 1999. - P. 236-241

- принцип фінансового вирівнювання, тобто забезпечення бюджетного вирівнювання між краще та гірше забезпеченими адміністративно-територіальними одиницями здійснюється на загальнодержавному рівні»⁹ [6].

Сьогодні немає перевірок на правильність реформи в бік децентралізації. Побудова самодостатніх місцевих громад, які характеризуються достатніми повноваженнями органів місцевого самоврядування, владними бюджетами, високим рівнем фінансової незалежності є центральним стрижнем у реформуванні територіально-адміністративної та фіскальної систем в Україні. Передача адміністративних та фінансових ресурсів є основою для задуманих реформ.

При здійсненні фіскальної децентралізації основою для її впровадження мають бути такі передумови, як:

- адміністративна та фінансова спроможність місцевих органів влади виконувати свої повноваження;
- ефективна система стимулювання та відповідальності органів місцевого самоврядування за виконання ними своїх повноважень;
- чітке розмежування видаткових повноважень між центральним і місцевим рівнями відповідно до економічної та соціальної доцільності;
- високий рівень самостійності органів місцевого самоврядування.

Слід враховувати ті зміни, які відбулися в законодавстві і які планувалося внести. Зокрема, це розробка та прийняття ряду законів у сфері процесу децентралізації, серед яких Закони України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформування міжбюджетних відносин»¹⁰, «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких

⁹ R. Musgrave, "The Theory of Public Finance" (1959).

¹⁰ Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформування міжбюджетних відносин», URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19#>

інших законодавчих актів України щодо податкової реформи»¹¹, проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо ознак добровільного об'єднання територіальних громад, розташованих на прилеглих територіях», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо статусу селища, селища)», «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо добровільного об'єднання територіальних громад)» та ряд інших законів.

Нормативні розробки визначають основні процеси добровільного об'єднання місцевих громад, а також розкривають ролі та обов'язки, які будуть покладені на об'єднані муніципалітети в процесі децентралізації фінансів, які будуть надані для їх реалізації після завершення об'єднання. Основна мета, з якою об'єднані муніципалітети – отримати автономію в економічному та фіскальному розвитку, в об'єднанні повноважень, які нададуть місцевим громадам статус, наблизений до статусу регіонального значення.

«Децентралізація в Україні є важливим процесом, який розпочався в 2014 році, з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014), законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) та змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації.

Після Революції Гідності та кризи на Сході країни, Україні стало важливо провести реформу, яка дозволить зблизити владу з громадянами та забезпечити розвиток територіальних громад на місцевому рівні. Основними кроками в децентралізації стали відміна районів, заміна їх на об'єднані територіальні громади (ОТГ) та передача їм значної частини владних повноважень. Цей процес дозволив формувати відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування значний дієвий і спроможний

¹¹ Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо податкової реформи», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>

інститут місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднані територіальні громади (ОТГ).

Урядом затверджено перспективні плани формування територій громад 24 областей, які 100% охоплюють територію областей.

Відповідно до прийнято Закону України від 16.04.2020 № 562-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад»¹², Кабінетом Міністрів України визначено адміністративні центри та затверджено території 1470 спроможних територіальних громад, у яких були проведені місцеві вибори у 2020 році на новій територіальній основі»¹³

Табл.1.1

¹² Закон України від 16.04.2020 № 562-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад». URL: [rada.gov.ua/https://zakon.rada.gov.ua/go/562-20](https://zakon.rada.gov.ua/go/562-20)

¹³ Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік в // ОТГ Всеукраїнська асоціація, [Бюджетний процес 2023-2024](https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhetiv-za-2023-rik) · рнговини платформи (місцеві бюджети та фінанси)– Режим доступу URL:<https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhetiv-za-2023-rik>

Зазначені зміни передбачали зниження числа адміністративних одиниць з 490 районів до близько 136 , які охоплюють усю територію України. (табл.1.2)

Табл.1.2

Децентралізація включала передачу таких повноважень ОТГ: управління соціально-економічним розвитком, місцеві податки та бюджет, забезпечення місцевого самоврядування, організація охорони здоров'я, освіта, культура, спорт, транспорт, благоустрій та багато інших. Завдяки запровадженню міжмуніципального співробітництва громади отримали можливість консолідувати зусилля та реалізовувати спільні проекти. Зокрема 1354 територіальних громад уклали 604 договори про співробітництво.

Процес децентралізації ухвалено у рамках законів, серед яких основним є Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні"¹⁴. Цей

¹⁴ Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні", [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/#](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/#)

закон встановлює правовий механізм для реалізації реформи та надає владні повноваження та відповідальність місцевим органам влади.

Процес децентралізації був позитивно оцінений та отримав підтримку як внутрішніх, так і зовнішніх партнерів.

«Децентралізація на місцевому рівні в Україні була впроваджена з метою підвищення ефективності та розвитку місцевого самоврядування. Основні досягнення та результати цієї реформи включають:

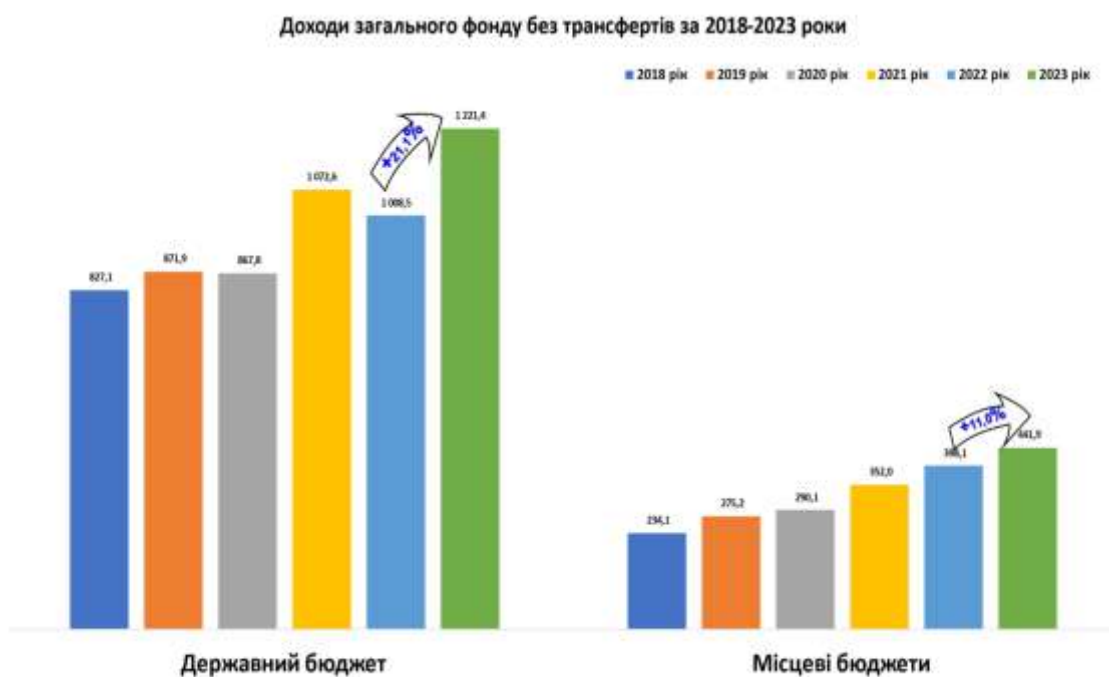
1. Перерозподіл фінансових ресурсів: Завдяки децентралізації, значна частина доходів від податків залишається на місцях, що стимулює місцеві громади до ефективного фінансового управління та розвитку.

Так, навіть враховуючи воєнний час, аналіз виконання місцевих бюджетів за 2023 рік показує суттєву відмінність від 2022 року в бік зростання. При цьому варто відмітити, що надходження до державного бюджету також значно зросли, порівняно з 2022 роком. Так, приріст доходів загального фонду без трансфертів (фактично власні доходи: в основному це податкові надходження) по місцевих бюджетах за 2023 рік складає +11,0% (+43,8 млрд грн), в порівнянні із 2022 роком. В той же час, приріст доходів по державному бюджету складає +21,1% (+212,9 млрд грн). Такий приріст по державному бюджету зумовлений значним ростом надходжень від податку на додану вартість з ввезених на митну територію України товарів (+44,7% або +113,1 млрд грн) та акцизного податку (+63,5% або +65,0 млрд грн). Варто також зауважити надзвичайно високий ріст доходів власних надходжень бюджетних установ, які по державному бюджету у 2023 році склали 767,0 млрд грн, натомість в 2021 році такі надходження склали лише 51,3 млрд грн, в 2022 році – 202,1 млрд грн. Фактично приріст власних надходжень бюджетних установ у 2023 році, порівняно із 2022 роком, по державному бюджету в абсолютному вимірі склав +564,69 млрд грн.

Однак, таке зростання власних надходжень бюджетних установ зумовлене значним надходженням гуманітарної, благодійної допомоги, яка обліковувалася на баланс установ.

Ріст по місцевих бюджетах зумовлений зростанням надходжень податку із доходів фізичних осіб (+6,3% або +17,2 млрд грн), єдиного податку (+18,2% або +8,6 млрд грн), акцизного податку (+63,3% або +8,0 млрд грн) та податку на майно (+19,1% або +7,0 млрд грн)»¹⁵ (Табл.2.1)

Табл.2.1

2. Збільшення повноважень місцевих органів влади адже реформа передбачає передачу деяких повноважень, які раніше належали виключно центральній владі, місцевим органам самоврядування. Це дає можливість громадам самостійно вирішувати ряд питань, зокрема в галузі освіти, охорони здоров'я, культури та соціального захисту.

В даний час розробляється проєкт Концепції щодо розмежування та розподілу повноважень місцевого самоврядування і виконавчої влади.

¹⁵ Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік в // ОТГ Всеукраїнська асоціація, [Бюджетний процес 2023-2024](https://hromady.org/wp-content/uploads/2024/03/content_1) .новини платформи (місцеві бюджети та фінанси)– Режим доступу:URL: https://hromady.org/wp-content/uploads/2024/03/content_1

Створення фінансово незалежних територіальних громад має виходити з того, що місцева влада, яка не в змозі надати власні повноваження, але готова працювати разом, поєднуючи вигоду власного населеного пункту. Рішучість місцевих громад має проявлятися в готовності брати відповідальність за свої та делеговані повноваження держави. Ця взаємодія має проявлятися між громадою та місцевою владою, а результатом має бути розвиток громад та загальний розвиток регіону.

«Говорячи про фінансову автономію в контексті децентралізації, її можна розглядати як базову умову життєздатності територіальної громади. Тобто муніципалітет, який може самостійно формувати фінансові ресурси для здійснення власних повноважень, спрямованих на надання соціальних послуг населенню на належному рівні.

Однак цей рівень не повинен бути нижче встановлених державних стандартів. Результат – надходження мають спрямовуватися до бюджету розвитку, кошти – це кількість використаних на реалізацію програм економічного та соціального розвитку району.

Наявність фінансових ресурсів дає можливість підтримувати потребу територіальної громади у кількості комунального майна, що становить матеріальну основу місцевого самоврядування. При цьому фінансово-економічна спроможність місцевого самоврядування є основним критерієм ефективності його управлінської діяльності.

При реформуванні фінансових відносин сформовано регіони, які мають достатню спроможність для тривалої діяльності та є економічно самодостатніми. Створення фінансово незалежних адміністративних одиниць призвело до змін не лише розміру територіальних громад, а й бюджетного та податкового законодавства. У результаті змін встановлено відповідність дохідної частини економіки області. Проте під час реформування територіального устрою слід враховувати потенціал громади здійснювати самофінансування.

З огляду на необхідність переходу до децентралізованої фінансової

системи визначилися завдання, які покладаються на адміністративні одиниці. Водночас здійснюється оцінка їхньої здатності фінансувати ці завдання.

Оскільки економічна ефективність виходить за межі ринкової економіки, децентралізація дозволила невеликим громадам надавати суспільні блага відповідно до відмінностей у географічно розрізненому суспільстві, а особа може залишити чи переїхати до іншої громади, яка надає найкращий пакет громадських послуг. Тому при утворенні адміністративних одиниць створювалися відносно рівні стартові умови для самофінансування місцевого самоврядування»¹⁶.

Для адміністративно-фінансової децентралізації та формування концепції фінансової безпеки територіальних громад в Україні важливими є такі завдання:

- оновлення та вдосконалення нормативно-правових актів у сфері децентралізації та територіальних громад;
- удосконалити податкову базу, яка б дозволила територіальним громадам реалізовувати свої повноваження на основі об'єктивних критеріїв наданих державою субсидій;
- приведення до економічно обґрунтованих норм орендної плати;
- організація стимулів використання природних багатств територіальних громад;
- вдосконалення судової системи територіальних громад для забезпечення сталого розвитку територіальних громад.

Таким чином, з початку 2015 року в Україні фактично запроваджено нову бюджетну модель, яка спрямована на забезпечення фінансової децентралізації, а саме збільшення фінансових ресурсів, доступних органам місцевого самоврядування, формування фінансово стабільних громад. Значна частина місцевих бюджетів зформувала надходження від механізмів збору

¹⁶ Офіційний сайт Верховинської територіальної громади. <https://verkhovyna-gromada.gov.ua>

податків, які не запроваджені належним чином. Це стосується, насамперед, податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, суб'єктів справляння акцизного податку суб'єктів роздрібної торгівлі підакцизними товарами, екологічного податку. Відповідно, сільська, міська рада не може повністю поклатися на наявні джерела надходжень, оскільки порядок адміністрування відповідних форм оподаткування не визначено належним чином і важко оцінити фіскальну спроможність. Рівень адміністрування місцевих податків є низьким через незацікавленість фіскальних служб у їх належному нарахуванні (на відміну від податків до державного бюджету) та складний механізм адміністрування (відсутність належних інформаційних реєстрів потребує часу для процесу організації).

«Для реалізації вимог екологічної політики важливо забезпечити належне накопичення коштів екологічного податку територіальних громад, забезпечити їх ефективне використання за цільовим призначенням. Перспективними є також важелі заохочення створення спільних екологічних програм у рамках проектів співпраці територіальних громад.

Серед запропонованих зборів та різноманітних платежів до місцевих бюджетів доцільно виділити позиції складових державного мита, рентної плати за водні об'єкти та їх частини. Незрозуміло, що мається на увазі і яким буде розподіл між раціональними бюджетами. Крім того, дуже низький відсоток (1,5%) коштів, які мають надходити до бюджетів громад у разі видобутку нафти та газу на їх території.

Існують види платежів і зборів, які необхідно повністю залишити в бюджетах територіальних громад за їх місцевим змістом, зокрема:

- плата за адміністративні послуги, адміністративні штрафи та пеня;
- рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів за деревину, заготовлену в порядку рубок головного користування

- майно, що перебуває у спільній комунальній власності»¹⁷.

Вивчивши та розглянувши питання концепції адміністративно-фінансової децентралізації та особливостей формування фінансової безпеки територіальних громад в Україні, було встановлено, що слід очікувати наступного результату ефективних реформ:

- отримати економічну, фінансову та інфраструктурну спроможність громад;
- нова еліта в галузі;
- покращення державних послуг;
- комплексні можливості управління та ресурсна база;
- горизонтальні відносини між органами державної влади, місцевого самоврядування, приватним сектором;
- інструменти створення інвестиційного середовища.

Нові ідеологічні, культурні та освітні підходи до проектування регіональних особливостей, що наповнять контекст. Отже, об'єднання територіальних громад – це перспектива переходу місцевого самоврядування на новий рівень. Майбутніми напрямками досліджень можуть бути регуляторні механізми вивчення стратегічного планування, бенчмаркінгу, управління проектами в територіальній громаді та підходи до управління правами власності громади, розширення джерел фінансування та впровадження місцевого розвитку тощо. Для ефективного функціонування органів місцевого самоврядування на засадах фіскальної децентралізації та реалізації своєї автономії щодо витрачання коштів місцеві органи влади повинні мати бюджетну та податкову автономію, засновану на використанні цих атрибутів – особливо важливим є достатній рівень автономії органів місцевого самоврядування. використовувати доходи - місцеві органи влади

¹⁷ Патока, І. В. Державна екологічна політика для об'єднаних територіальних громад в системі децентралізації врядування / І. В. Патока // Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. Серія: Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – Вип. № 2. – С. 1347-1353.

повинні мати можливість, у разі потреби, доповнювати суму доходів, які вони отримують із власних джерел доходів.

Так, існує чотири виміри такої автономії – це можливість змінювати податкові ставки, визначення бази оподаткування, можливість ухвалювати рішення про запровадження конкретного податку та можливість стягувати податки, що встановлюються на місцях. До них відноситься можливість змінювати ставку податку, що не є найважливішою ознакою податкової автономії, оскільки за відсутності повноважень місцевих органів влади запроваджувати, у разі необхідності, додаткові податки дуже обмежені. Це дуже важливе правило фіскальної децентралізації, тому що якщо для забезпечення належного рівня життя мешканців території будуть здійснюватися платежі, частково оплачувані мешканцями, місцева влада стане менш підзвітною місцевим жителям щодо структури своїх витрат.

Таким чином, податок на прибуток та акцизний збір не можуть бути кандидатами на місцеве податкове навантаження, оскільки вони експортуються нерезидентам; фінансові ресурси, отримані від вищих органів влади, не повинні суперечити пріоритетам місцевої влади у проведенні власної видаткової політики.

Отже, можна констатувати, що здійснення децентралізації сприяло зростанню ефективності місцевого самоврядування, підвищенню рівня задоволеності громадян, збільшенню інвестицій та розвитку інфраструктури на місцевому рівні. Важливо відзначити, що процес децентралізації в Україні є постійним та еволюційним, адже все ще потребує вдосконалення та подальшого розвитку. Дана реформа вже має значний вплив на розвиток територіальних громад та покращення якості життя українських громадян.

1.3. Моделі фінансової децентралізації у світовій практиці

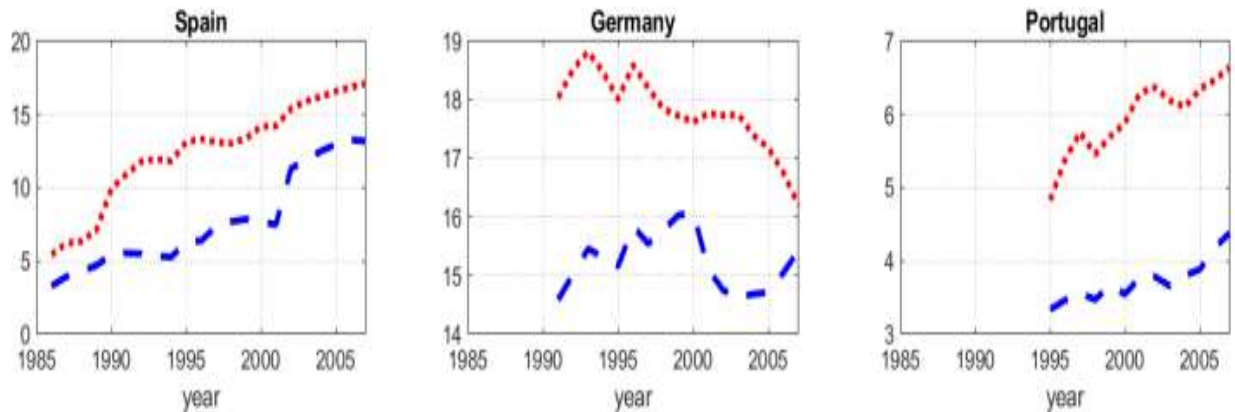
У багатьох країнах повноваження щодо збору доходів здебільшого належать центральному уряду, тоді як відповідальність за витрати непропорційно покладена на місцеві органи влади. «Через цю асиметрію, відому як «вертикальний фіскальний дисбаланс», власні доходи місцевих органів влади часто не досягають їхніх витрат, а розрив заповнюється міжбюджетними трансфертами від центрального уряду та запозиченнями місцевих органів влади. Існуючі емпіричні дані свідчать про те, що розширення вертикальних фіскальних дисбалансів у країні пов'язане з погіршенням сукупних фіскальних показників, наприклад, швидшим накопиченням державного боргу.

Як ілюстрація, панель А на рисунку 1.1 показує розриви у фінансах місцевих органів влади в трьох країнах ОЕСР, а панель В показує, що загальний борг (центрального та місцевого) уряду має тенденцію зростати швидше, коли вертикальні фіскальні дисбаланси збільшуються»¹⁸

Центральний уряд може здійснювати трансферти місцевим органам влади, щоб зменшити вертикальні та горизонтальні дисбаланси, шляхом рівномірних одноразових трансфертів або трансфертів, залежних від боргу. Рівномірний одноразовий переказ не спотворює, але він не може вирішити міжрегіональний горизонтальний дисбаланс. Трансферт, залежний від боргу, надає перевагу органам місцевого самоврядування, які мають більшу заборгованість, і, отже, може потенційно зменшити горизонтальні дисбаланси *ex post*.

¹⁸ Guryanova L. S. Modeling of balanced socio-economic development of regions : monograph / L. S. Guryanova. — Berdyansk : sole proprietor Tkachyk O. V., 2013. — 406 p.

Панель А: Власні надходження (синя риска) і витрати (червона точка) місцевих органів влади. Одиниця: відсоток національного ВВП

Панель В: Вертикальні фіскальні дисбаланси (синя риска, ліворуч) проти річних змін у загальному державному боргу (червона точка, праворуч)

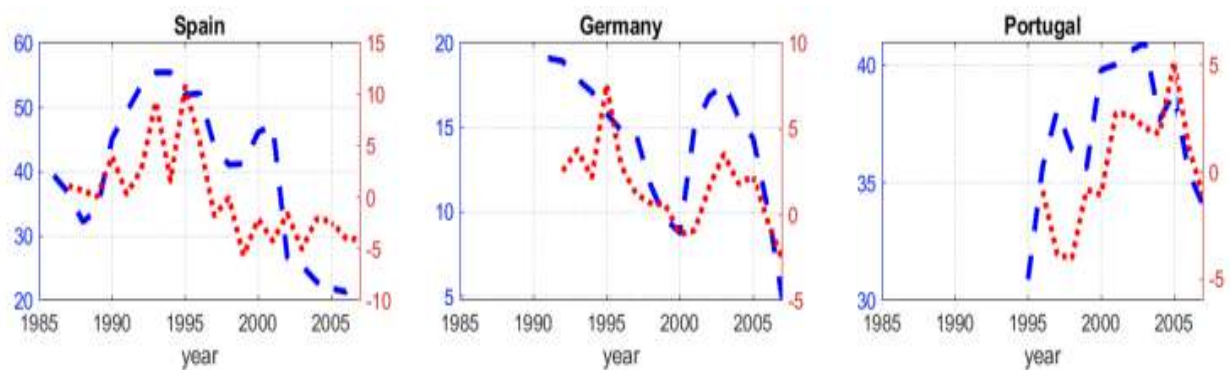

Рис. 1.1. – Моделі фіскальної децентралізації та зміни загального державного боргу

Примітка: власні надходження органів місцевого самоврядування не включають трансфери від центрального уряду. Вертикальні фіскальні дисбаланси = $(\text{Витрати органів місцевого самоврядування} - \text{власні доходи органів місцевого самоврядування}) / \text{Витрати органів місцевого самоврядування} \times 100$. Загальний державний борг – це сума боргу центрального та місцевого уряду. Річні зміни загального державного боргу

розраховуються як перша різниця загального державного боргу у відсотках національного ВВП.

Але очікування перерахування боргу пом'якшує бюджетні обмеження місцевих органів влади та створює певні стимули для місцевих органів влади до надмірного запозичення. Таким чином, існує внутрішня проблема неузгодженості в часі: *ex ante* центральний уряд хоче пообіцяти менші майбутні перекази боргових умов, щоб зменшити надмірне запозичення; *ex post* він хоче переказати більше для зменшення вертикального та горизонтального фіскального дисбалансу.

Фінансова децентралізація є важливим аспектом сучасних систем управління державними фінансами. Вона передбачає передачу частини фінансових повноважень і ресурсів від центральних органів влади до місцевих рівнів управління, що дозволяє підвищити ефективність використання ресурсів та забезпечити більш адекватне реагування на потреби місцевих громад. Різні країни реалізують фінансову децентралізацію через різні моделі, які часто адаптуються до їх специфічних економічних, політичних та соціальних умов.

Скандинавські країни є яскравим прикладом успішної фінансової децентралізації. У Швеції, фінансова децентралізація реалізована через систему податкових трансфертів та місцевого самоврядування. Місцеві органи влади мають значну автономію у встановленні податкових ставок і розподілі фінансових ресурсів. Основним джерелом фінансування для місцевих органів є податок на доходи фізичних осіб, що дозволяє забезпечити значний рівень самостійності місцевих бюджетів.

Фінансова децентралізація в Німеччині реалізується через систему федерального і місцевого фінансування. Німецька модель включає як горизонтальну, так і вертикальну децентралізацію. Федеральний уряд надає фінансову підтримку федеральним землям через систему міжбюджетних трансфертів, яка забезпечує справедливий розподіл ресурсів між багатими і бідними землями. Крім того, федеральні землі мають право на власні

податки, що дозволяє їм здійснювати незалежні рішення у фінансовій політиці.

Великобританія використовує іншу модель фінансової децентралізації, де основну роль відіграють місцеві податки та трансферти з центрального бюджету. Місцеві органи влади отримують фінансування через систему грантів і субсидій, що надаються центральним урядом. Це дозволяє місцевим органам реалізувати конкретні проекти та послуги відповідно до потреб своїх громад.

США представляють модель децентралізації, де місцеві органи влади мають значну самостійність у фінансуванні через податкові надходження та обмежене федеральне фінансування. Місцеві бюджети формуються здебільшого за рахунок податків на власність, що дає можливість громадам управляти своїми фінансами відповідно до локальних пріоритетів. При цьому федеральний уряд забезпечує певні форми фінансової підтримки через гранти на конкретні програми.

Австралія має унікальну модель фінансової децентралізації, де значна частина ресурсів передається від центрального уряду до штатів і територій через систему міжбюджетних трансфертів. Австралійські штати отримують фінансові ресурси через перерозподіл податкових надходжень, що дозволяє їм забезпечувати широкий спектр послуг на місцевому рівні, від освіти до охорони здоров'я.

Кожна з цих країн демонструє різні підходи до реалізації фінансової децентралізації, які відображають їхні унікальні економічні та політичні контексти. Аналіз цих моделей дозволяє виявити сильні та слабкі сторони різних підходів до децентралізації і може слугувати орієнтиром для країн, які прагнуть оптимізувати свою фінансову політику.

Фінансова децентралізація є ключовим компонентом сучасних державних систем управління, спрямованим на підвищення ефективності використання ресурсів та забезпечення локальних потреб. Різні країни реалізують фінансову децентралізацію через різні моделі, адаптовані до їхніх

економічних, політичних та соціальних умов. Огляд п'яти країн, що представляють різні підходи до фінансової децентралізації, представлений в таблиці 1.3.

Табл. 1.3 – Підходи до фінансової децентралізації у різних раїнах світу

[35]

Країна	Підхід
Швеція	Швеція є прикладом високого рівня фінансової децентралізації. Місцеві органи влади мають значну автономію у встановленні податкових ставок і розподілі ресурсів. Основним джерелом фінансування для місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб, який розподіляється між центральним урядом і місцевими органами влади на основі погоджених квот. Це дозволяє місцевим органам мати суттєву самостійність у плануванні та реалізації місцевих проєктів, таких як інфраструктурні ініціативи та соціальні програми. Швецька модель демонструє, як ефективно поєднувати автономію місцевих органів з централізованим контролем для забезпечення справедливого фінансування.
Німеччина	У Німеччині фінансова децентралізація реалізується через систему федералізму. Німецька модель передбачає як вертикальну, так і горизонтальну децентралізацію. Федеральний уряд надає фінансову підтримку федеральним землям через систему міжбюджетних трансфертів, яка спрямована на забезпечення справедливого розподілу ресурсів. Федеральні землі мають право на власні податки, такі як податок на підприємства, що дозволяє їм здійснювати незалежні рішення у фінансовій політиці. Цей підхід дозволяє забезпечити баланс між рівнями уряду та стимулювати ефективне використання ресурсів на місцевому рівні.
Великобританія	У Великобританії фінансова децентралізація реалізується через систему грантів і субсидій, що надаються центральним урядом місцевим органам влади. Основні джерела фінансування для місцевих органів включають податки на нерухомість і трансферти з державного бюджету. Місцеві органи мають певний рівень автономії у розподілі цих ресурсів для реалізації місцевих проєктів. Великобританська модель демонструє, як централізоване фінансування може бути інтегроване з місцевими потребами для забезпечення ефективного управління на місцевому рівні.

Продовження таблиці 1.3

США	У США фінансова децентралізація характеризується значною самостійністю місцевих органів влади у фінансуванні через податкові надходження. Основним джерелом доходів для місцевих бюджетів є податки на власність. Федеральний уряд забезпечує певні форми фінансової підтримки через гранти та субсидії на конкретні програми, але більшість фінансових ресурсів формується на місцевому рівні. Це дозволяє громадам управляти своїми фінансами відповідно до локальних пріоритетів і потреб.
Австралія	Австралія реалізує фінансову децентралізацію через систему міжбюджетних трансфертів. Центральний уряд здійснює перерозподіл податкових надходжень між штатами та територіями, забезпечуючи фінансування для реалізації місцевих послуг, таких як освіта та охорона здоров'я. Штати мають можливість управляти ресурсами відповідно до своїх потреб, отримуючи базове фінансування через трансферти та маючи можливість здійснювати власні податкові політики.

Аналіз моделей фінансової децентралізації у Швеції, Німеччині, Великобританії, США та Австралії показує, що ефективна децентралізація фінансів може бути досягнута різними способами. Кожна модель має свої переваги та недоліки, що визначаються економічними, політичними та соціальними умовами кожної країни. Важливими аспектами є рівень автономії місцевих органів, способи розподілу фінансових ресурсів та механізми контролю за використанням цих ресурсів. Вивчення різних підходів до фінансової децентралізації дозволяє краще розуміти, як ці моделі можуть бути адаптовані для досягнення більшої ефективності в управлінні державними фінансами.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ (НА ПРИКЛАДІ БЮДЖЕТУ ВЕРХОВИНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ)

2.1 Структура доходів бюджету Верховинської територіальної громади

У лютому 2022 року почалося повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну. 24 лютого 2022 року указом Президента України запроваджено воєнний стан, який продовжено донині. Враховуючи те, що військові дії завдали руйнівного впливу на життя людей та масового порушення ланцюгів господарської діяльності, руйнування інфраструктури, це призвело насамперед до значних економічних втрат, зокрема для місцевих бюджетів.

Виклики, які постали перед Україною у воєнний час, вимагають від усіх учасників бюджетного процесу надзвичайно виваженого та продуманого підходу до визначення напрямів витрачання бюджетних ресурсів.

Значний вплив на місцеві бюджети має збереження 64% зарахування ПДФО. Водночас органи місцевого самоврядування зобов'язані додатково витратити 4% податку на витрати на електроенергію, водопостачання, водовідведення та інші енергоносії. Орієнтовний обсяг заощадженого ресурсу для Верховинської громади в 2024 році – 1980,4 тис. грн.

У свою чергу, негативно впливає вилучення 100% надходжень «військового» ПДФО з місцевих бюджетів на користь державного. Орієнтовний обсяг втрат бюджету громади становить 9020,8 тис. грн.

Показники бюджету Верховинської селищної територіальної громади на 2024 рік сформовано відповідно до положень Конституції України, вимог Бюджетного кодексу України, Податкового кодексу України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Закону України про Державний бюджет України на 2024 рік, основних прогностичних макропоказників та окремих показників, а також інших законодавчих актів, бюджетних запитів, поданих головними розпорядниками бюджетних коштів бюджету територіальної громади з урахуванням існуючої бази оподаткування.

Бюджет Верховинської селищної територіальної громади на 2024 рік розраховано з урахуванням забезпечення нагальних потреб громади в період воєнного стану та протистояння можливим викликам. Бюджет громади може уточнюватися та переглядатися як у бік покращення, так і в бік погіршення, у зв'язку з поточною мінливістю соціально-економічної ситуації, нестабільністю внутрішнього та зовнішнього середовища, високою залежністю економічної діяльності від на фактори безпеки.

При підготовці проекту бюджету селищної територіальної громади враховано аналітичні дані Верховинської селищної ради, підприємств, організацій та установ Верховинської селищної територіальної громади та інші аналітичні дані.

При визначенні обсягу ресурсів проекту бюджету Верховинської селищної територіальної громади на 2024 рік враховано:

- прогностичний розмір мінімальної заробітної плати з 1 січня 2024 року у розмірі 7100 грн., з 01.04.2024 р. 8000 грн.;
- розрахунковий оклад працівника I тарифного розряду Єдиної тарифної сітки з 1 січня 2024 року – 3195 грн., з 1 квітня 2024 року – 3600 грн.;
- прожитковий мінімум для працездатних осіб у розмірі 3028 грн¹⁹;

¹⁹ Закон України "Про Державний бюджет України на 2024 рік". Відомості Верховної Ради України, 2023, [URL:https://zakon.rada.gov.ua/](https://zakon.rada.gov.ua/)

- статистичні показники, які використовуються при розрахунку прогнозних надходжень податків і зборів, зокрема на 2022 рік, очікуваних макропоказників Мінекономіки на 2023 рік та прогнозних (попередніх) на 2024 рік;
- фактичне виконання дохідної частини бюджету за 2022 рік та за січень-листопад 2023 року.

Загалом показник доходів місцевих бюджетів за 2024 рік розраховано у сумі 247270,74 тис. грн., у тому числі:

- загальний фонд – 243 683,74 тис. грн.;
- спеціальний фонд – 3 587,00 тис. грн.

Обсяг доходів селищного бюджету на 2024 рік (без урахування трансфертів) становитиме 75 087,00 тис. грн., у тому числі на:

- до загального фонду - 71 500,00 тис. грн., що менше уточнених показників 2023 року на 1496,00 тис. грн.;
- до спеціального фонду – 3587,00 тис. грн., що менше уточнених показників 2023 року на 341,8 тис. грн., оскільки при складанні враховуються лише платні послуги бюджетних установ без інших джерел власних надходжень (благодійні внески, гранти, подарунки та інші доходи).

Відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 р. № 228 головні розпорядники коштів планують надходження лише від плати за послуги, що надаються бюджетними установами.

Склад доходів бюджетів територіальних громад визначено статтею 64 Бюджетного кодексу України, а трансфертів – статтями 97 та 101 Бюджетного кодексу України (крім субвенцій, визначених статтею 69 1 та частиною першою статті 71 цього Кодексу)²⁰.

²⁰ Бюджетний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2010.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#>

Доходи бюджету - це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, сплата яких передбачена законодавством України. Доходи бюджету класифікуються за такими розділами:

- 1) податкові надходження;
- 2) неподаткові надходження;
- 3) доходи від операцій з капіталом;
- 4) трансферти.

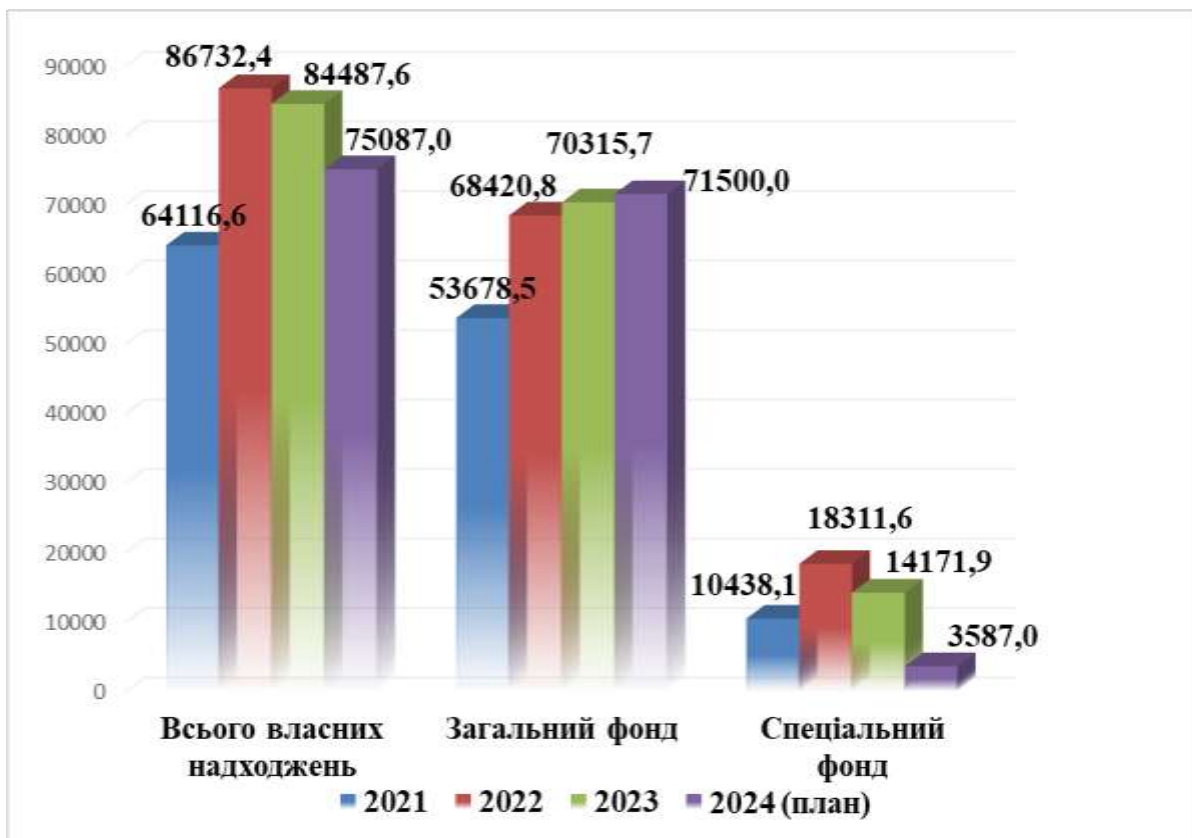

Рис. 2.1 - Динаміка власних надходжень до бюджету Верховинської селищної територіальної громади, тис. грн

Основним джерелом надходжень загального фонду є податок на доходи фізичних осіб, що становить 68,0% від показника доходів загального фонду 2024 року.

Розрахунок прогнозу надходжень податку на доходи фізичних осіб на 2024 рік розрахований із урахуванням прогнозного обсягу фонду оплати

праці, рівня середньої заробітної плати, а також бази та діючих ставок оподаткування доходів фізичних осіб.

Відповідно до норм Податкового кодексу, основним показником для розрахунку прогнозних надходжень податку на доходи фізичних осіб виступає показник витрат на оплату праці (ВОП), який включає в себе:

- застосування єдиної ставки (18%) оподаткування доходів фізичних осіб до усієї бази оподаткування у формі: заробітної плати, інших заохочувальних виплат і винагород, які нараховуються платнику у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами;
- внесенні зміни до Податкового кодексу України;
- підвищення рівня мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму²¹.

Прогнозні показники податку на доходи фізичних осіб на 2024 рік становлять 48641,7 тис. грн., що менше очікуваних надходжень за 2023 рік на 641,6 тис. грн. Прогнозний показник даного виду податку обрахований на базі фактичних надходжень за 11 місяців 2023 року, індексу зростання заробітної плати та перенесення зарахування військового ПДФО до державного бюджету.

²¹ Податковий кодекс України, Відомості Верховної Ради України, 2011, [URL://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text)

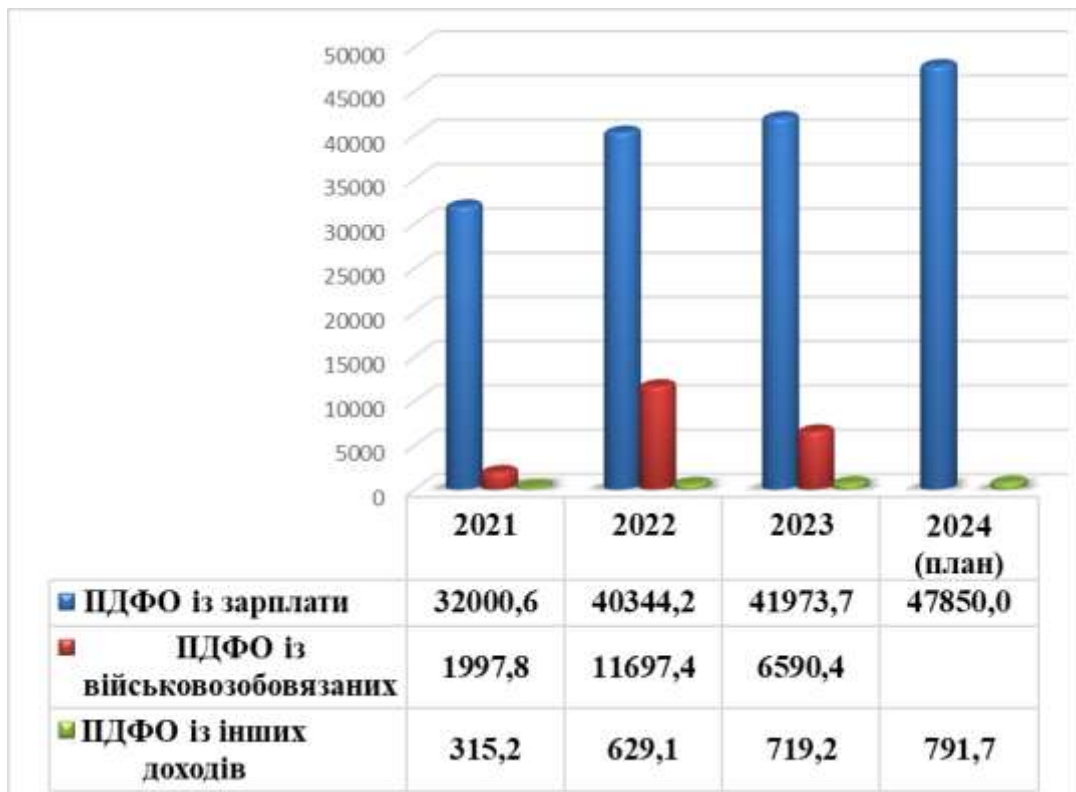

Рис. 2.2 - Динаміка надходжень податку та збору на доходу фізичних осіб до бюджету громади, тис. грн

Показник надходжень 10% податку на прибуток підприємств недержавної форми власності та комунальних підприємств і фінансових установ до селищного бюджету на 2024 рік прогнозується у розмірі 0,2 тис. грн, на рівні очікуваного показника на 2023 рік.

Розрахунок показника рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів на 2024 рік здійснено із врахуванням очікуваних надходжень (нарахувань) такої рентної плати у поточному році, термінів сплати, а також аналізу динаміки надходжень у попередніх періодах та без застосування індексації ставок, визначених в абсолютних значеннях.

Об'єктом оподаткування рентною платою за спеціальне використання лісових ресурсів є: деревина, заготовлена в порядку рубок головного користування; деревина, заготовлена під час проведення заходів щодо поліпшення якісного складу лісів, використання корисних властивостей лісів та інше.

Починаючи з 2019 року, рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів за деревину, заготовлену в порядку рубок головного користування, зараховується у пропорціях: 37% - до загального фонду державного бюджету, 26% - до спеціального фонду державного бюджету та 37% - до доходів місцевих бюджетів.

Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів за деревину, заготовлену під час проведення заходів щодо поліпшення якісного складу лісів, використання корисних властивостей лісів та інше зараховується до місцевих бюджетів у повному обсязі.

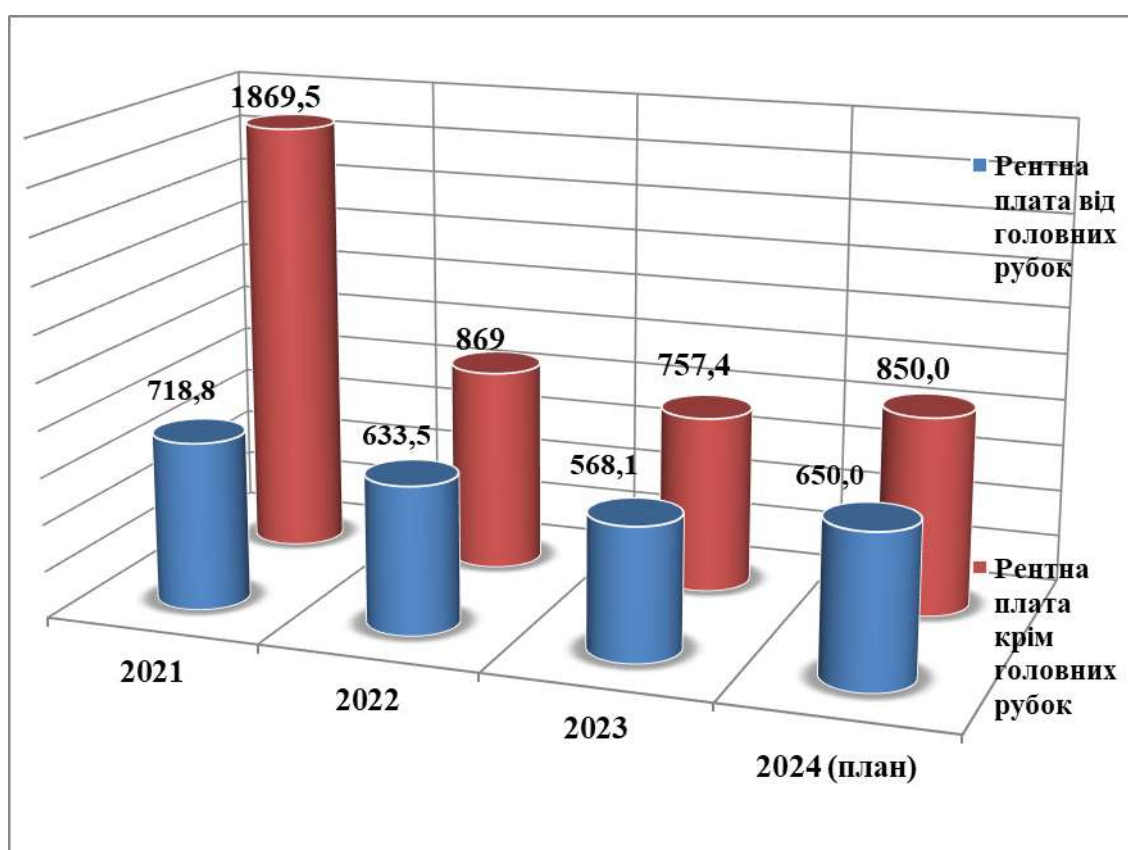

Рис. 2.3 - Динаміка надходжень рентної плати до бюджету громади, тис. грн

Показники рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до бюджету селищної територіальної громади на 2024 рік становлять 1500,0 тис. грн. Показники рентної плати збільшуються на 174,5 тис. грн. порівняно з очікуваними надходженнями 2023 року.

Показник акцизного податку на 2024 рік становить 5 055,5 тис. грн.

Прогнозні надходження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів визначені по діючому законодавству, що передбачає зарахування надходжень з алкогольних напоїв та тютюнових виробів до бюджетів місцевого самоврядування в обсязі 1725,5 тис. грн, порівняно із очікуваним показником на 2023 рік збільшуються на 91,9 тис. грн.

Починаючи з 2017 року 13,44% акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального зараховуються до загального фонду бюджетів місцевого самоврядування.

Показник акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів на 2024 рік, порівняно із очікуваними надходженнями 2023 року, збільшується на 150 тис. грн. та становить 710,0 тис. грн..

Показник акцизного податку ввезеного на митну територію України пального на 2024 рік, порівняно із надходженнями 2023 року, збільшується на 420,0 тис. грн. та складає 2620,0 тис. грн.

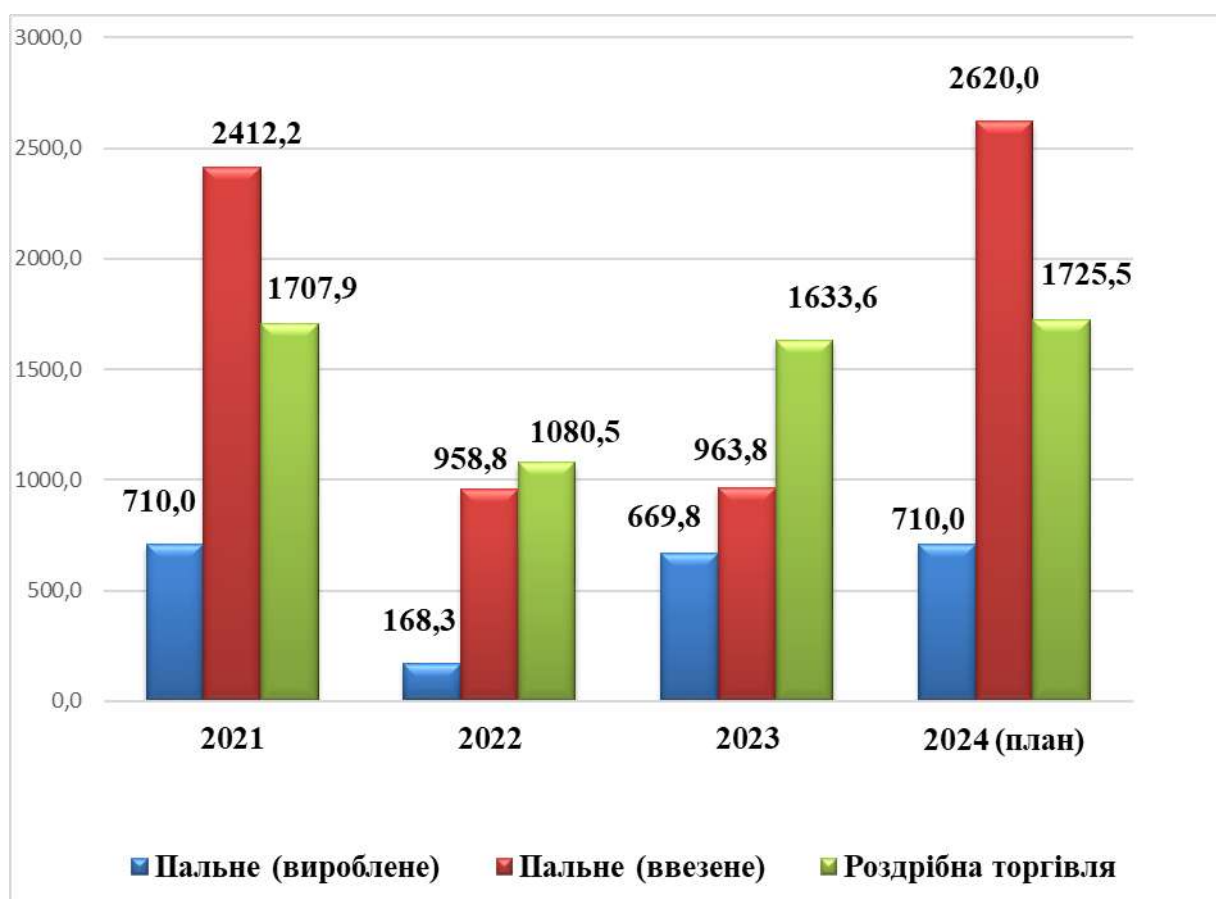

Рис. 2.4 - Динаміка надходжень акцизного податку до бюджету громади, тис. грн

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки визначено у сумі 664,1 тис. грн. Розрахунок суми податку на 2024 рік проведено у розрізі об'єктів житлової та комерційної нерухомості, юридичних та фізичних осіб з урахуванням площі об'єктів і визначений на базі надходжень за 2023 рік та росту мінімальної заробітної плати.

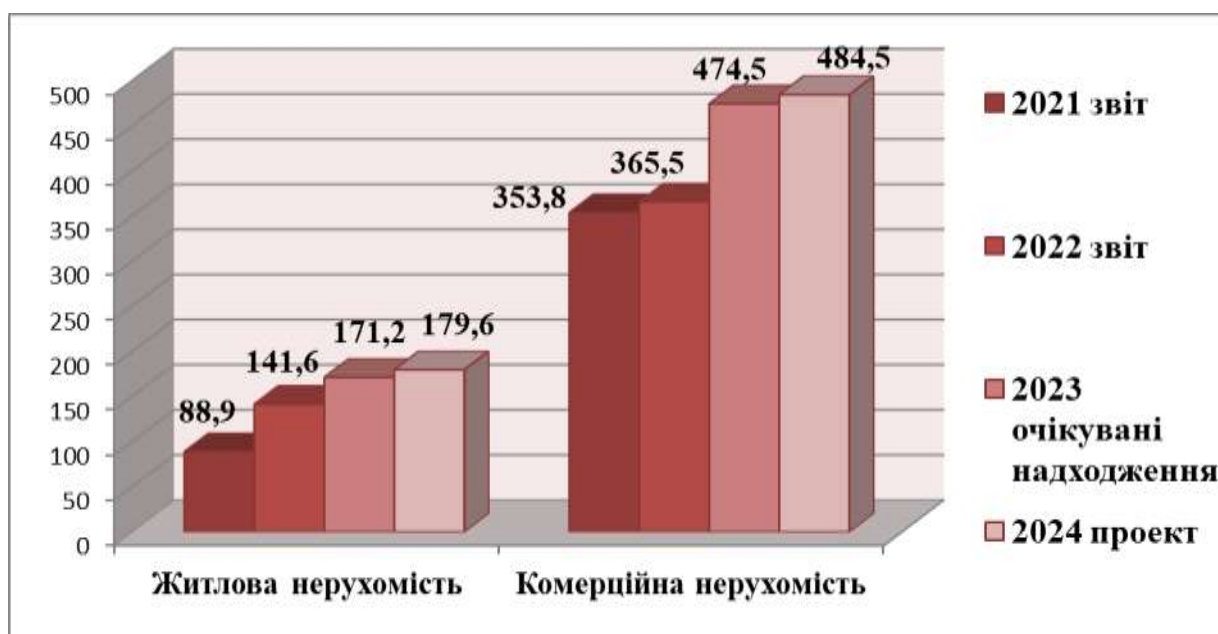

Рис. 2.5 - Динаміка надходжень податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки до бюджету громади

Показники надходжень плати за землю розраховано в сумі 5 289,3 тис. грн. на підставі даних про фактичні нарахування земельного податку з фізичних та юридичних осіб у 2023 році та із врахуванням індексації нормативно грошової оцінки земельних ділянок, крім сільськогосподарських угідь (ріллі, багаторічних насаджень, сіножатей, пасовищ та перелогів) , прогноз надходжень орендної плати за землю розраховано відповідно до діючих договорів оренди та запланованих аукціонів на земельні ділянки та ділянки водного фонду.

Починаючи з 2021 року за земельні ділянки (крім земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що використовуються для ведення сільськогосподарського призначення, що використовуються для ведення сільськогосподарського призначення, що не використовуються для ведення сільськогосподарського призначення, юридичні особи – платники єдиного податку IV групи сплачують земельний податок на загальних підставах.

Рис. 2.6 - Динаміка надходжень податку на землю до бюджету громади, тис.грн.

Прогнозна сума туристичного збору, сплаченого юридичними та фізичними особами на 2024 рік становить 270,5 тис. грн. на рівні очікуваних показників на 2023 рік та в порівнянні з надходженнями за 2022 рік збільшено на 113,5 тис. грн.

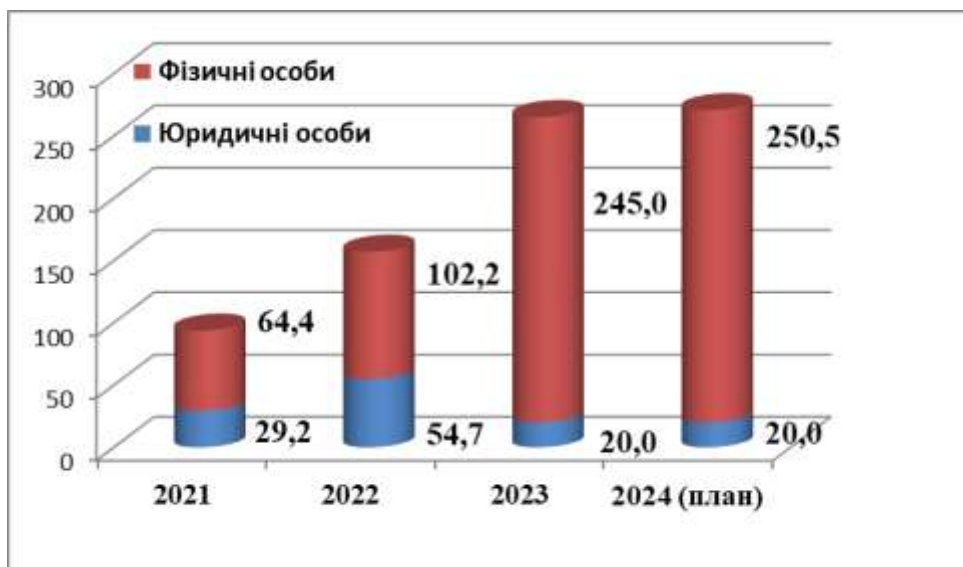

Рис. 2.7 - Динаміка надходжень туристичного збору до бюджету громади, тис. грн

Єдиний податок розрахований в сумі 8 368.3 тис. грн., враховуючи фактичні надходження за 11 місяців 2023 року, а також збільшення прожиткового мінімуму на одну працездатну особу та мінімальної зарплати з 01.01.2024 року.

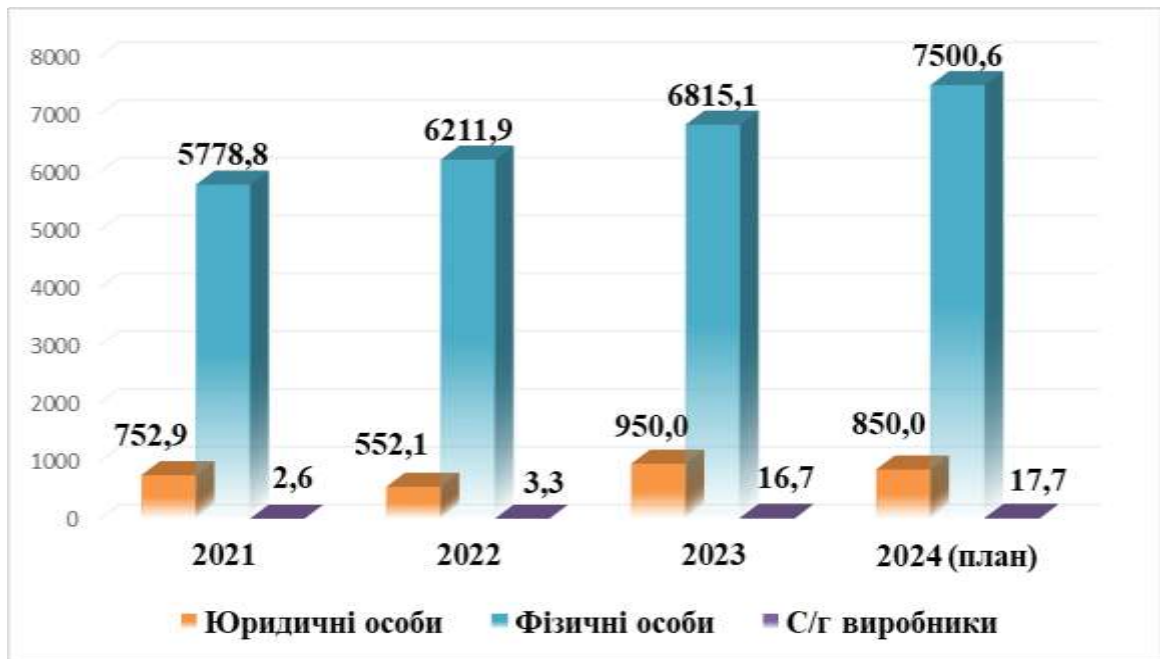

Рис. 2.8 - Динаміка надходжень єдиного податку до бюджету громади, тис.грн.

Неподаткові надходження розраховано в сумі 1710,4 тис. грн.

Частину чистого прибутку комунальних підприємств розраховано в сумі 2,5 тис. грн. з врахуванням фактичних надходжень за 11 місяців 2023 року.

Адміністративні штрафи та інші санкції затверджено в сумі 143,5 тис. грн. з врахуванням фактичних надходжень штрафів за 11 місяців 2023 року, які накладаються адмінкомісіями, що створені при виконкомі селищної ради та з врахуванням активізації роботи цих комісій.

Плата за надання інших адміністративних послуг запланована у сумі 1402,4 тис.грн. Розрахунки проведені з врахуванням динаміки фактичних надходжень за 2022-2023 роки.

Прогнозуються надходження державного мита в сумі 39,0 тис. грн. Враховуючи фактичні надходження за 11 місяців 2023 року.

Показник інших надходжень складає 123,0 тис. грн..

Обсяги міжбюджетних трансфертів за загальним фондом складають 172 183,74 тис. грн., з них:

- Базова дотація - 29 481,6 тис. грн.;
- Освітня субвенція – 140 147,9 тис. грн.;
- Додаткова дотація на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я – 2464,8 тис. грн.;
- Інші субвенції з місцевого бюджету – 89,44 тис. грн.

Основними платежами спеціального фонду є власні надходження бюджетних установ, кошти від продажу землі та екологічний податок. Показник суми власних надходжень бюджетних установ на 2024 рік становить 3 388,1 тис. грн. (за даними головних розпорядників коштів бюджетних установ Верховинської селищної ради). Показник суми коштів від продажу землі на 2024 рік становить 170,0 тис. грн. (за даними відділу земельних відносин та екології Верховинської селищної ради). Показник суми екологічного податку на 2024 рік становить 28,9 тис. грн.

Отож, аналізуючи структуру доходів бюджету Верховинської територіальної громади, можна сказати, що бюджет громади прораховано відповідно до основних прогнозних макропоказників та окремих показників, а також інших законодавчих актів, бюджетних запитів, поданих головними розпорядниками бюджетних коштів бюджету територіальної громади з урахуванням існуючої бази оподаткування та в межах видів надходжень, передбачених Бюджетним кодексом України.

2.2 Вплив фінансової децентралізації на доходи місцевих бюджетів

Фінансова децентралізація в Україні є однією з ключових реформ, спрямованих на зміцнення місцевого самоврядування та підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів. Цей процес передбачає передачу частини повноважень і фінансових ресурсів від центрального уряду до місцевих органів влади, що дозволяє місцевим громадам забезпечувати свої потреби більш автономно та ефективно. Верховинська територіальна громада є яскравим прикладом того, як фінансова децентралізація може впливати на доходи місцевих бюджетів та стимулювати розвиток територій.

Завдяки фінансовій децентралізації, місцеві бюджети отримали більше можливостей для формування своїх доходів, що є важливим чинником для забезпечення сталого розвитку громад. Розглянемо, як саме цей процес вплинув на бюджет Верховинської територіальної громади, яка є однією з 62 територіальних громад Івано-Франківської області.

Фінансова децентралізація передбачає збільшення частки власних доходів у структурі місцевих бюджетів, що дозволяє громадам не лише отримувати додаткові фінансові ресурси, але й ефективніше ними розпоряджатися. Як наслідок, місцеві органи влади мають можливість самостійно планувати свої видатки та реалізовувати проекти, спрямовані на розвиток інфраструктури, підвищення якості послуг та поліпшення рівня життя населення.

Таблиця 2.1 ілюструє динаміку доходів бюджету Верховинської територіальної громади до та після впровадження фінансової децентралізації. В таблиці відображені основні джерела доходів місцевого бюджету, такі як

податкові надходження, дотації, субвенції та власні надходження громади.

Табл. 2.1 - Динаміка доходів бюджету Верховинської територіальної громади до та після впровадження фінансової децентралізації (у тис. грн)

Рік	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Дотації	Субвенції	Доходи від операцій з капіталом	Загальний дохід
2014(до децентралізації)	14 679,4	285,4	110231,6	100378,4	0	225574,8
2021	52 522,8	10 338,5	30 117,4	132 572,5	1 183,2	226 734,4
2022	67 107,0	17 223,1	27 425,1	124 952,6	2 334,6	239 042,4
2023	69 982,5	17 167,8	39 802,5	133 349,2	674,6	260 976,6

Як видно з таблиці, фінансова децентралізація сприяла значному зростанню доходів місцевого бюджету Верховинської територіальної громади. Найбільше зростання спостерігається у податкових надходженнях, які збільшилися майже в п'ять разів в порівнянні надходжень 2014 до 2023 року. Це пов'язано із зміною підходів до оподаткування та розширенням бази оподаткування на місцевому рівні.

Зменшення обсягу дотацій, що спостерігається протягом досліджуваного періоду, свідчить про зростання фінансової незалежності громади. Це є позитивним сигналом, оскільки громада стає менш залежною від державного фінансування, що дозволяє більш гнучко реагувати на місцеві потреби.

Таблиця 2.2 ілюструє структуру доходів бюджету Верховинської територіальної громади у 2023 році. З таблиці видно, що основними джерелами доходів є податкові надходження, які складають понад 26,8% від загального доходу. Неподаткові надходження також займають значну частку – понад 6%. Це свідчить про невисокий рівень фінансової самостійності громади.

Табл 2.2 - Структура доходів бюджету Верховинської територіальної громади у 2023 році

Джерело доходу	Сума(тис. грн)	Частка у загальному доході (%)
Податкові надходження	69 982,5	26,8
Неподаткові надходження	17 167,8	6,6
Дотації	39 802,5	15,2
Субвенції	133 349,2	51,397
Доходи від операцій з капіталом	674,6	0,003
Загальний дохід	260 976,6	100

Аналізуючи вплив фінансової децентралізації на доходи місцевих бюджетів, можна зробити висновок, що цей процес сприяє підвищенню фінансової стійкості громад. В результаті децентралізації громади отримують більше фінансових ресурсів, що дозволяє їм розвивати місцеву інфраструктуру, покращувати якість надання послуг та стимулювати економічний розвиток.

Зростання податкових надходжень є одним із ключових показників успішності фінансової децентралізації. У випадку Верховинської територіальної громади це зростання стало можливим завдяки змінам у системі оподаткування та розширенню податкової бази.

Наприклад, зміни в оподаткуванні нерухомості та землі дозволили збільшити доходи від цих джерел, що відображено у зростанні частки податкових надходжень у загальному бюджеті громади.

Окрім податкових надходжень, важливим чинником зростання доходів місцевих бюджетів є розвиток підприємницької діяльності на території громади. Фінансова децентралізація створює умови для залучення інвестицій, розвитку малого та середнього бізнесу, що, у свою чергу, сприяє збільшенню власних доходів місцевих бюджетів.

Таблиця 2.3 демонструє зміну обсягів надходжень до бюджету Верховинської територіальної громади від підприємницької діяльності за останні десять років. З таблиці видно, що обсяг надходжень зріс майже втричі, що свідчить про активний розвиток бізнесу у громаді.

Табл. 2.3 - Надходження до бюджету Верховинської територіальної громади від підприємницької діяльності (у тис. грн)

Рік	Надходження від підприємницької діяльності
2014	2999,8
2021	6534,3
2022	6767,3
2023	7812,8

Дані таблиці свідчать про позитивну динаміку розвитку підприємництва на території громади, що стало можливим завдяки проведенню реформ та створенню сприятливих умов для бізнесу. Зростання підприємницької активності призводить до збільшення доходів місцевих бюджетів, що дозволяє громадам самостійно фінансувати соціально-економічні програми та проекти.

Фінансова децентралізація також сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних коштів. Місцеві органи влади отримують можливість самостійно планувати та розподіляти фінансові ресурси, що дозволяє більш точно враховувати місцеві потреби та пріоритети. Це, у свою чергу, сприяє покращенню якості на дання послуг населенню та підвищенню рівня життя у громадах.

Загалом, фінансова децентралізація в Україні, зокрема на прикладі Верховинської територіальної громади, продемонструвала свою ефективність у збільшенні доходів місцевих бюджетів та підвищенні фінансової незалежності громад.

Водночас, цей процес вимагає подальшого удосконалення механізмів розподілу фінансових ресурсів, зокрема щодо забезпечення прозорості та

підзвітності використання бюджетних коштів.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що фінансова децентралізація є потужним інструментом для забезпечення сталого розвитку територій. Верховинська територіальна громада є прикладом того, як місцеві бюджети можуть отримувати додаткові фінансові ресурси завдяки децентралізації, що сприяє економічному зростанню та підвищенню якості життя населення.

2.3. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів

Міжбюджетні трансферти є важливим механізмом у системі фінансового забезпечення місцевих бюджетів, який дозволяє регіонам отримувати додаткові фінансові ресурси від державного бюджету. Цей інструмент спрямований на вирівнювання фінансових можливостей територіальних громад, забезпечення рівномірного розвитку регіонів та фінансування соціально значущих програм. Верховинська територіальна громада, як одна з найменших за кількістю населення в Івано-Франківській області, є прикладом того, як міжбюджетні трансферти можуть впливати на формування доходів місцевого бюджету.

Міжбюджетні трансферти включають різні форми фінансової підтримки, такі як дотації, субвенції, цільові та непередбачені гранти, що надаються центральними органами влади місцевим громадам. Вони мають значний вплив на бюджетний процес і можуть складати значну частину доходів місцевих бюджетів. У випадку Верховинської громади, цей інструмент є ключовим для забезпечення стабільного фінансування місцевих потреб, зокрема в умовах обмежених власних фінансових ресурсів.

Зокрема, дотації вирівнювання є основним типом міжбюджетних трансфертів, що надаються місцевим громадам для компенсації різниці між їхніми потребами та можливостями самостійно фінансувати свої видатки. Верховинська громада отримує дотації вирівнювання як один з основних джерел надходжень до місцевого бюджету, що дозволяє забезпечувати фінансування соціальних програм, інфраструктурних проєктів та інших важливих заходів.

Табл. 2.4 - Структура доходів бюджету Верховинської територіальної громади у 2023 році (у тис. грн)

Джерело доходу	Сума (млн грн)	Частка у загальному доході (%)
Податкові та неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом	87824,9	33,6
Дотації вирівнювання	39 802,5	15,3
Субвенції	133 349,2	51,1
Загальний дохід	260 976,6	100

З таблиці 2.4 видно, що дотації вирівнювання складають 15,3% від загального обсягу доходів бюджету Верховинської громади. Це значна частка, яка свідчить про важливість міжбюджетних трансфертів у забезпеченні фінансової стабільності громади. Водночас субвенції, які є цільовими коштами на фінансування конкретних програм або проектів, складають 51,1% від загального доходу, що є суттєвим показником впливу міжбюджетних трансфертів на бюджет громади.

Субвенції використовуються для фінансування важливих соціальних програм, таких як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист та інфраструктурні проекти. Наприклад, субвенції на освіту дозволяють забезпечувати фінансування навчальних закладів, модернізацію шкіл, створення безпечних умов для навчання, шляхом облаштування укриттів, підвищення кваліфікації вчителів, що є важливим елементом соціального розвитку громади.

Табл. 2.5 - Структура субвенцій, отриманих Верховинською громадою у 2023 році (у тис. грн)

Програма/Проект	Сума	Частка у загальному обсязі субвенцій (%)
Освіта	124 090,9	93,1
Охорона здоров'я	3428,1	2,6
Інфраструктура	5830,2	4,3
Загальний обсяг	133 349,2	100

З таблиці 2.5 видно, що найбільшу частку субвенцій займає фінансування галузі освіти – 93,1% від загального обсягу субвенцій. Це свідчить про високий пріоритет розвитку освіти у громаді, що, у свою чергу, є інвестицією в майбутнє. Охорона здоров'я та розвиток інфраструктури також займають значну частку в структурі субвенцій, що свідчить про важливість цих сфер для громади.

Важливим аспектом є те, що міжбюджетні трансферти дозволяють забезпечувати стабільність фінансування навіть у випадку економічних труднощів або зниження власних доходів громади.

Це особливо актуально для невеликих громад, таких як Верховинська, де обмеженість власних фінансових ресурсів робить громаду залежною від державної підтримки.

Однак, варто зазначити, що залежність від міжбюджетних трансфертів може створювати певні ризики для фінансової стабільності громади. Зокрема, зміни в державній політиці або зменшення обсягів фінансування можуть негативно вплинути на бюджет громади. Тому важливою є стратегія диверсифікації джерел доходів та збільшення частки власних надходжень у структурі бюджету.

Таким чином, фінансова децентралізація, яка включає збільшення обсягу міжбюджетних трансфертів, сприяє забезпеченню рівномірного розвитку регіонів, покращенню якості надання послуг населенню та підвищенню фінансової автономії громад.

Верховинська територіальна громада є прикладом того, як міжбюджетні трансферти можуть сприяти зміцненню фінансової бази громади та забезпеченню її сталого розвитку.

Загалом, роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів є ключовою, особливо для громад з обмеженими власними ресурсами. Вони дозволяють забезпечувати стабільне фінансування соціально значущих програм, підтримувати інфраструктуру та

забезпечувати рівномірний розвиток територій.

У випадку Верховинської громади, міжбюджетні трансферти є важливим джерелом доходів, що дозволяє громаді забезпечувати фінансову стабільність та розвиватися в умовах фінансової децентралізації.

РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

3.1. Шляхи оптимізації доходів місцевих бюджетів та реформування податкової системи

Фінансова стабільність місцевих бюджетів є однією з ключових умов успішного функціонування територіальних громад та їх здатності забезпечувати належний рівень надання суспільних послуг. В умовах децентралізації, що активно проводиться в Україні, питання оптимізації доходів місцевих бюджетів та реформування податкової системи набувають особливого значення. У даному дослідженні розглянемо шляхи покращення фінансової бази місцевих бюджетів, зокрема, через реформування податкової системи, яка є основним джерелом доходів.

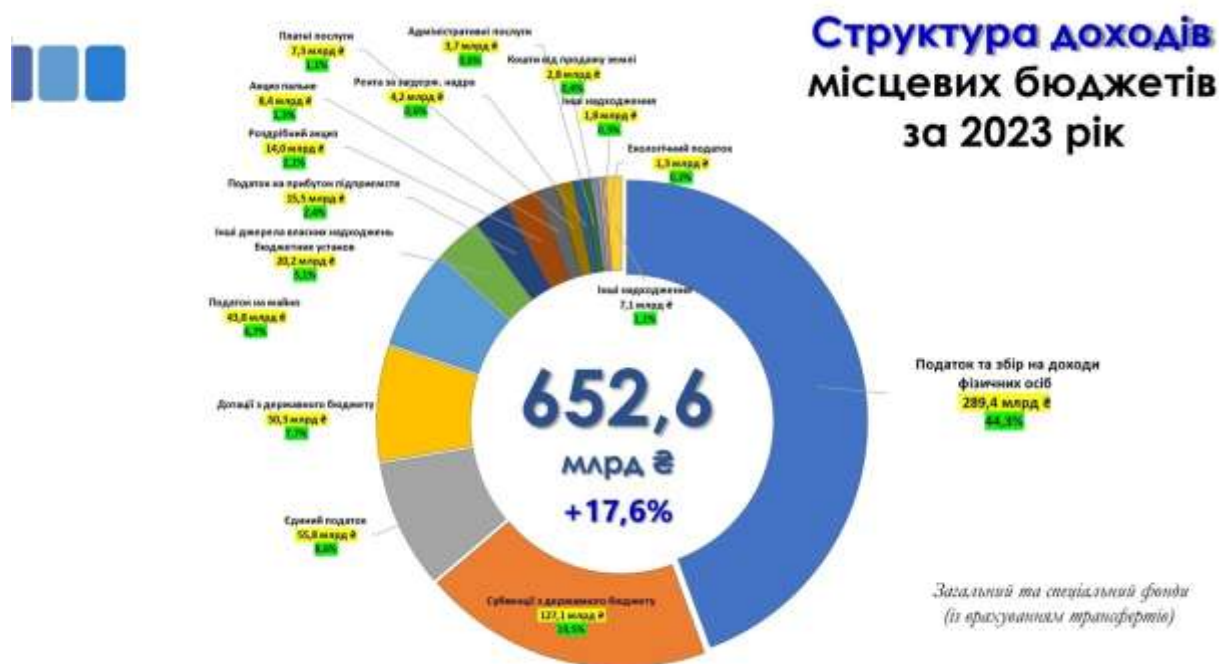
Одним з основних джерел фінансових ресурсів місцевих бюджетів є податкові надходження. В Україні, як і в багатьох інших країнах, місцеві бюджети залежать від податків на доходи фізичних осіб, податку на майно, а також інших місцевих податків і зборів. Проте, структура та обсяги цих податкових надходжень залишаються недостатніми для повного забезпечення потреб місцевих громад, що вимагає подальшої оптимізації податкової системи та розширення бази місцевих податків.

Розглянемо структуру доходів місцевих бюджетів у 2023 році, відображену в табл.3.1.²²

²² Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік, 2024 р. <https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhetyv-za-2023-rik/>

«Структура загалом зберегла свій вигляд, порівняно з 2022 роком, який значно відрізнявся від довоєнного 2021 року по структурі надходжень. Так, у структурі надходжень за січень-грудень 2023 року найбільшу питому вагу займає податок з доходів фізичних осіб (44,3%). При цьому, звісно, частка ПДФО скоротилась, порівняно із 2022 роком, коли ПДФО складав 49,0%. Це відбулося внаслідок вилучення до державного бюджету військового ПДФО. У структурі доходів загального фонду без трансфертів ПДФО складає 65,5% (у 2022 році – 68,4%). Наступним вагомим джерелом доходів місцевих бюджетів є субвенції з державного бюджету – 19,5% (127,1 млрд грн). Єдиний податок складає 8,6% у структурі доходів місцевих бюджетів (або 55,8 млрд грн).

Табл.3.1- Структура доходів місцевих бюджетів України у 2023 році

Одним із ключових напрямків оптимізації доходів місцевих бюджетів є збільшення частки місцевих податків і зборів у загальній структурі доходів. В Україні місцеві податки включають податок на майно, єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва, туристичний збір та інші. Проте їх питома вага в структурі місцевих бюджетів залишається низькою. Для покращення цієї ситуації необхідно переглянути механізми адміністрування місцевих

податків, а також підвищити ефективність їх збору.

Надходження податку з доходів фізичних осіб до місцевих бюджетів протягом січня-жовтня 2023 року знаходились в додатному значенні. Це зумовлено, по-перше, зростанням відрахувань із заробітних плат військовослужбовців, по-друге, свою роль відіграло збільшення нормативу зарахування ПДФО до місцевих бюджетів – з 60% до 64% з початку 2022 року. Але Законом України від 08.11.2023 3428-IX «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України» ПДФО з військових та осіб начальницького складу з 1 жовтня 2023 року було вилучено з місцевих бюджетів²³, що негативно вплинуло на приріст цього загальнодержавного податку в листопаді-грудні 2023 року, що можна спостерігати в табл.3.2

Табл.3.2 Динаміка надходжень ПДФО до місцевих бюджетів України в 2023 році.

²³ Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України, Закон України від 08.11.2023 3428-IX, [URL:https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text)

Природно, що у зв'язку із тим, що ПДФО є найбільшим джерелом доходу місцевих бюджетів, постійно точаться дискусії з приводу того, до якого бюджету й у якому співвідношенні він має бути сплачений. За попередніми підрахунками, сума ПДФО, що має надійти від «військового ПДФО» у 2024 році, складає 93,7 млрд грн²⁴, і цю суму недоотримають місцеві бюджети. Предметом дискусій є й місце сплати ПДФО, який сплачується (перераховується): податковими агентами – до відповідного бюджету за їх місцезнаходженням (розташуванням) в обсягах податку, нарахованого на доходи, що виплачуються фізичній особі, крім податкових агентів-фізичних осіб (ПДФО зараховується до відповідного бюджету за місцем реєстрації такої фізичної особи у податкових органах) та фізичних осіб, які отримують доходи від особи, яка не є податковим агентом (зараховується до відповідного бюджету за податковою адресою такої фізичної особи). ПДФО з доходів за здавання фізичними особами в оренду (суборенду, емфітевзис) земельних ділянок, земельних часток (паїв), виділених або не виділених у натурі (на місцевості), сплачується податковим агентом або фізичною особою до відповідного бюджету за місцезнаходженням таких об'єктів оренди.

У дослідженнях науковців можна знайти різні думки щодо того, як саме мають розподілятися податки між державним та місцевими бюджетами. Якщо розуміти місцеві доходи як певний еквівалент комплексу локальних суспільних благ на певній території, то джерела доходів повинні бути пов'язані саме з цією територією. Для конкретизації цього положення висувається додаткова вимога – децентралізовані бюджети не повинні наповнюватися за рахунок податків, які «експортуються» з інших регіонів, тобто оплачуються їхніми мешканцями²⁵. На думку Р. Масгрейва²⁶, для

²⁴ 1 Пояснювальна записка до Проекту Закону про внесення змін до розділу VI Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України (реєстр. № №10037 від 12.09.2023 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=10037&conv=9>

²⁵ Де українці живуть, працюють і сплачують податки – результати дослідження U-LEAD та SKL International. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14406>

муніципалітетів найкраще підходять майнові податки, а прогресивні прибуткові податки та податки на споживання є найоптимальнішими для органів влади центрального рівня. Але складно знайти держави, де було б повністю втілено подібний підхід. На думку Т. Левітаса, причинами такої розбіжності між теорією та практикою є те, що, по-перше, адміністрування податків, які дають найбільші обсяги надходжень у сучасній державі – податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб і податок на прибуток підприємств – більш ефективно та результативно здійснюється національним урядом, а не місцевими органами влади; по-друге, вартість надання публічних послуг, які часто передаються до сфери повноважень органів місцевого самоврядування (особливо це стосується функцій соціальної сфери, зокрема освіти, охорони здоров'я, комунальних послуг), набагато перевищує можливості бюджетних надходжень від традиційних місцевих податків, наприклад податку на нерухомість²⁷. Так званий «парадокс децентралізації» передбачає, що чим більше повноважень у сфері соціальних послуг передається органам місцевого самоврядування, тим більше їхні фінанси стають залежними від держави²⁸. Щодо місця сплати ПДФО також існують різні думки. Частина науковців пропонує зараховувати ПДФО за місцем проживання фізичних осіб-платників податку²⁹, тієї ж думки дотримується й Мінвідновлення³⁰. На думку експертів, подібне рішення спричинить для будь-якої територіальної громади (далі – ТГ) два протилежно спрямованих фінансових потоки: а) від мешканців громади, які працюють за її межами, потік додаткових надходжень ПДФО; б) від мешканців інших громад, які працюють на території обраної громади, потік

²⁶ 13 Musgrave, Richard A., and Peggy B. Musgrave. *Public Finance in Theory and Practice*. New York, McGraw-Hill Book Company, 1973. 762 p

²⁷ Левітас Т. Зарахування ПДФО до місцевих бюджетів в Україні: аналіз стану і перспективи. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13780>

²⁸ Hansjorg Blochliger & David King (2006), «Less than You Thought: The Fiscal Autonomy of Sub-Central Governments», OECD, *Economic Studies*. No. 43. P. 156–185.

²⁹ Проект Закону про внесення змін до статті 168 Податкового кодексу України щодо зарахування податку з доходів фізичних осіб № 7051 від 31.08.2017 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62439

³⁰ У Мінінфраструктури обговорили необхідність створення нового механізму зарахування ПДФО до місцевих бюджетів. URL: <https://www.decentralization.ua/news/17735>

зменшення надходжень ПДФО. Можна припустити, що згадані потоки не будуть розподілені рівномірно чи випадково. Ситуація в більшості сільських ТГ, віддалених від міст-агломерації чи локацій видобування й обробки природних копалин, складається на користь домінування першого потоку. Однак існує порівняно менша кількість громад, які є центрами тяжіння для пропозиції робочої сили, і які більше прийматимуть мешканців інших громад, ніж віддаватимуть своїх. Так, дешевша земля та часто нижчі місцеві податки сприяють винесенню на територію громад-супутників підприємств, у яких працює значна кількість мешканців міст. Подібні, формально сільські громади, стають невід'ємною складовою єдиного економічного простору міської агломерації, що вимагає окремих розрахунків обсягів вигод і витрат від зміни законодавства³¹. Дослідження 2021 року «Де українці живуть, працюють і сплачують податки?»³² показало, що у 75 % обстежених територіальних громадах більше половини найманих працівників працювали поза межами громади, тобто ПДФО надходив не туди, де працівник мешкає, використовує інфраструктуру й отримує публічні послуги. Це особливо характерно для приміських ТГ, де реєструється висока концентрація маятникової трудової міграції до сусіднього міста. З початком повномасштабного російського вторгнення ситуація істотно змінилася – тільки за офіційними даними в Україні близько 5 млн внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО)³³, які отримують як доходи, так і послуги на територіях, відмінних від місця реєстрації. При цьому багатьом із них навіть нікуди повертатися – окремі населені пункти повністю або майже повністю знищені. Натомість громади, що прийняли найбільше ВПО, не можуть забезпечити належний рівень послуг на своїй території через брак фінансових ресурсів.

³¹ Де українці живуть, працюють і сплачують податки – результати дослідження U-LEAD та SKL International. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14406>

³² Де українці живуть, працюють і сплачують податки – результати дослідження U-LEAD та SKL International. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14406>

³³ В Україні виплати ВПО щомісяця отримують 2,6 млн людей – Верещук. URL: <https://suspilne.media/631564-vukraini-viplati-vpo-somisaca-otrimuut-26-mln-ludej-veresu>

Надходження плати за землю покращили свої показники у 2023 році, але позитивна динаміка надходжень зумовлена скоріше низькими надходженнями у 2022 році, ніж стрімким зростанням у 2023 році, та все ж таки надходження земельного податку та орендної плати зростають. Загальний приріст надходжень плати за землю у 2023 році склав +5,0 млрд грн або +16,8 %, порівняно із 2022 роком. При цьому, надходження плати за землю у 2021 році склали 35,3 млрд грн, що на 0,8 млрд грн більше 2023 року. Тобто по надходженнях плати за землю місцеві бюджети ще навіть не вийшли на довоєнний рівень і, враховуючи інфляційні процеси, несуть чималі втрати. Змінами до податкового законодавства було запроваджено низку податкових пільг зі сплати земельного податку та орендної плати, які пізніше були уточнені Законом України від 11.04.2023 №3050-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно»³⁴.

³⁴ «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

Приріст надходжень єдиного податку у січні-грудні 2023 року коливався (від росту +156,78% до падіння -16,5%). Цьому слугували зміни до податкового законодавства. По-перше, з 1 серпня 2023 року Законом України від 30.06.2023 № 3219-IX скасовано спеціальну ставку Єдиного податку для ФОПів 3-ї групи (2%)³⁵.

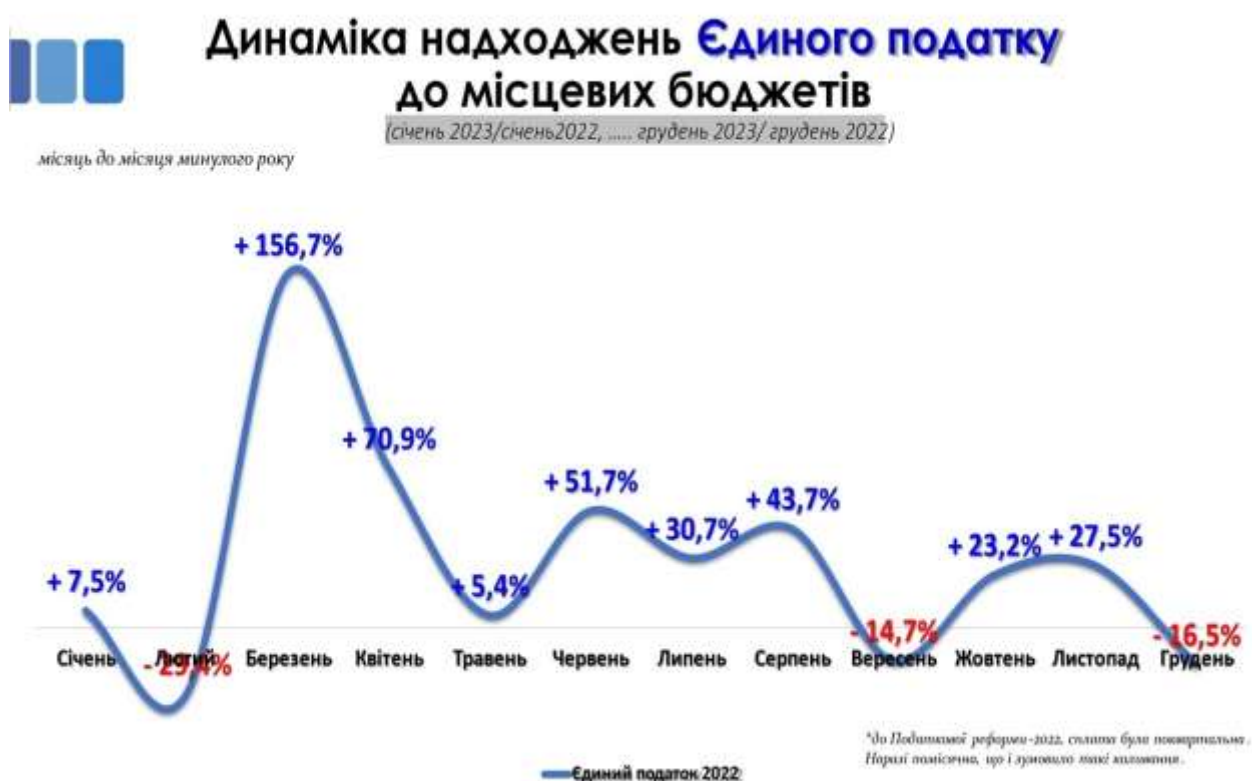
Нагадаю, раніше податковими змінами (Закон України від 15 березня 2022 року № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану») суб'єктам господарювання із значними доходами (великий бізнес) надали право переходити на спрощену систему оподаткування: Сплата єдиного податку в розмірі 2% (було знижено із 5% до 2%) замість сплати податку на прибуток (18%). Як наслідок, чимало суб'єктів господарювання обрали спрощену систему оподаткування та сплату єдиного податку замість податку на прибуток, що, в свою чергу, забезпечило приріст даного виду надходжень. При цьому, у 2022 та 2023 роках були змінені терміни сплати

³⁵ Про внесення змін до Податкового кодексу України та інші законодавчі актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 30.06.2023 р. № №3219-IX URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20> (дата звернення 23.10.2024)

зазначеного податку. Так, у період від квітня до 2022 року до серпня 2023 року, всі хто перейшов на 2% ставку єдиного податку сплачували його помісячно (протягом 30 днів після закінчення звітного місяця), при цьому 5% ставка сплачується поквартально (протягом 50 днів після закінчення звітного кварталу). Це зумовило такі коливання.

Загалом за 2023 рік приріст надходжень єдиного податку по бюджетах місцевого самоврядування, в порівнянні з 2022 роком, становить +18,2% або +8,6 млрд грн.

В розрізі регіонів, сплата єдиного податку суттєво відрізняється (без територій де ведуться бойові дії і де надходження значно знизились) від +10,1% приросту в Тернопільській області до +38,4% в Кіровоградській області. У регіонах та громадах, куди в значній мірі перемістились ВПО та куди релокувався бізнес, приріст значного податку значно вище показників минулого року.

У 2014 році до доходів місцевих бюджетів було віднесено акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів (для тютюнових виробів, тютюну та промислових

замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, реалізованих відповідно до пункту 213.1 статті 213 ПКУ ставка такого податку становить 5 %), а у 2020 – також 13,44 % акцизного податку з виробленого в Україні та з ввезеного на митну територію України пального (пункти 16 та 161 частини першої статті 64 БКУ). Необхідність внесення відповідних змін обґрунтовувалася потребою удосконалення бюджетного законодавства в рамках проведення реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади. Значення доходів від акцизного податку у структурі податкових надходжень бюджетів територіальних громад може суттєво відрізнятись для кожної окремої громади. У деяких малих територіальних громадах акцизний податок із пального становить суттєву частку від податкових надходжень до місцевого бюджету. Тож варто відзначити приріст акцизного податку. Це зумовлено відновленням надходжень акцизу з пального, адже внаслідок податкових пільг у 2022 році цей податок зазнав найбільшого відносного спаду. Роздрібний акциз (5% з продажу алкоголю та тютюну) стабільно зростають та у 2023 році склав 14,0 млрд грн, що на 70% більше 2021 року. Натомість акциз із пального за 2023 рік склав лише 8,4 млрд грн, в той час як у 2021 році він складав 9,6 млрд грн.

Нагадаю, раніше акциз з пального значно перевищував акциз із тютюну і алкоголю і до 2017 складав 65% всього акцизу та на кілька мільярдів перевищував надходження від акцизу з тютюну і алкоголю. Але у 2017 році роздрібний акциз був скасований та замінений для ОМС на частину (13,44%) загальнонаціонального. Як наслідок, вже у 2018-2021 роках він складав лише 53%. А зважаючи на податкові пільги на ввезення пального впав до 22% у 2022 році та 37% у 2023 році.

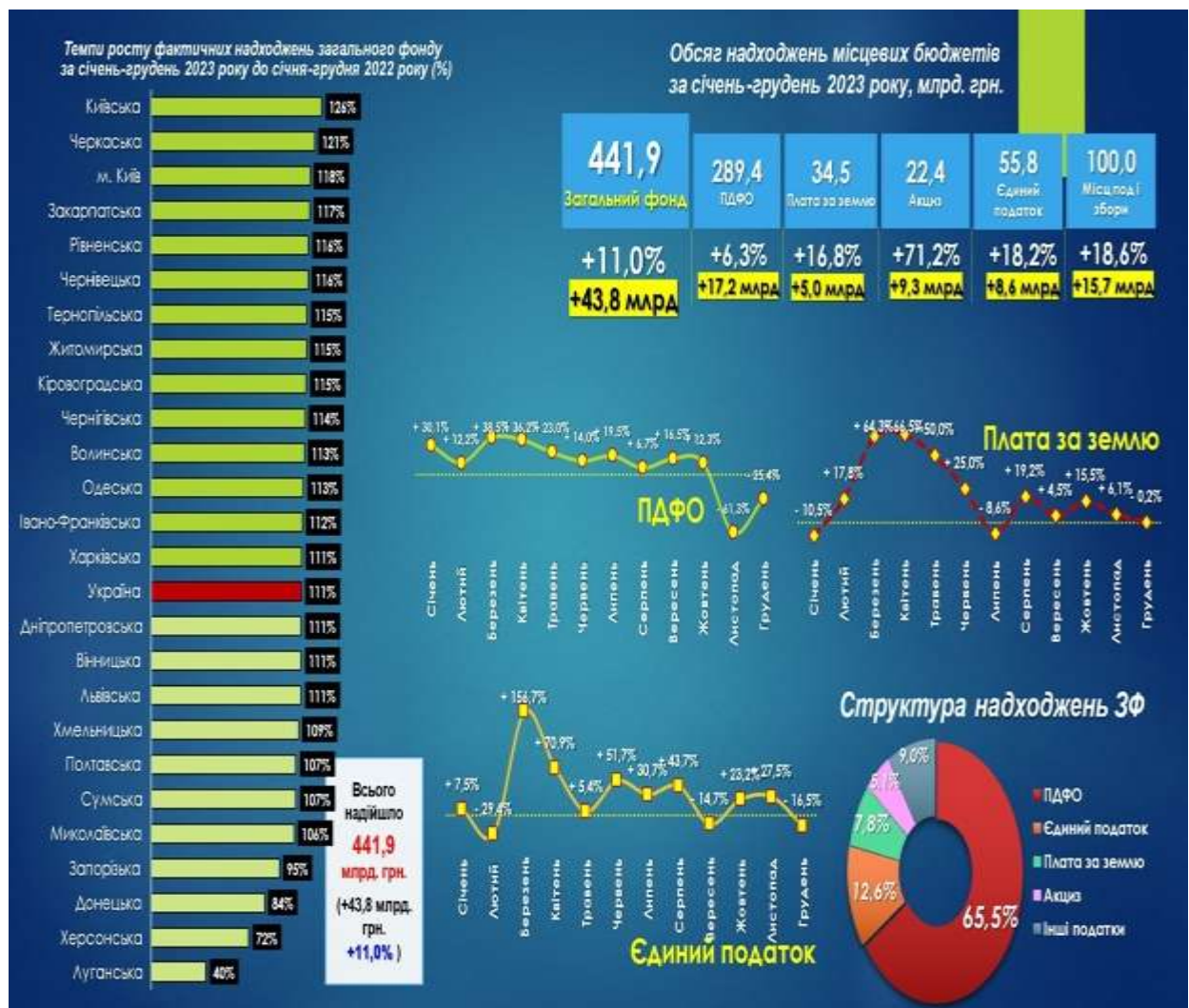
Крім цього, зарахування акцизу із пального йде із значною затримкою (через зміну механізму зарахування починаючи із 1 січня 2017 року) (тобто нульові надходження в липні, серпні і вересні і в липні, серпні та вересні).

Надходження місцевих податків та зборів також показують незначні коливання через єдиний податок. При цьому, надходження місцевих податків та зборів у регіональному розрізі демонструє суттєві відмінності в надходженнях в залежності від області. Так, регіони де чисельність населення зростає за рахунок ВПО та куди релокувався бізнес показали значний приріст. Натомість в інших регіонах не спостерігається такий високий ріст, а навпаки ж від'ємний приріст даного виду надходжень.

Загальні показники виконання місцевих бюджетів за 2023 рік відображені на слайді нижче:

За 2023 рік Уряд забезпечив перерахування міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам в обсязі 183,8 млрд грн, що становить 89,9% від передбачених розписом асигнувань, зокрема:

- базову дотацію перераховано в сумі 28 958,1 млн грн або 100,0% до розпису асигнувань;

- додаткову дотацію на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації, – 17,2 млрд грн або 71,7% до розпису;

- освітню субвенцію перераховано в сумі 90 667,1 млн грн або 99,9% до розпису.

Отже горизонтальне бюджетне вирівнювання передбачає вирівнювання видатків подібних місцевих бюджетів (обласних, міських, селищних, сільських) у територіальному аспекті. Основною метою цього підходу є забезпечення однакового рівня суспільних послуг для всіх громадян країни³⁶.

Також у розпорядженні органів місцевого самоврядування, територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, або тимчасово окупованих територій у грудні залишилась реверсна дотація в обсязі 229,0 млн грн, яка не перераховувалась до державного бюджету в умовах воєнного часу.

Залишки коштів на рахунках місцевих бюджетів та бюджетних установ за загальним і спеціальним фондами на 01.01.2024 становили 112,9 млрд грн. За рахунок цих ресурсів органи місцевого самоврядування і надалі мають можливість забезпечувати фінансування першочергових потреб на місцевому рівні.

Табл. 3.1 - Структура доходів місцевих бюджетів України у 2023 році (у млрд грн)

Джерело доходу	Сума (млрд грн)	Частка у загальному доході (%)
----------------	-----------------	--------------------------------

³⁶Фінансове вирівнювання в системі міжбюджетних відносин: теорія та практика. П. І. Іванов, О. М. Петренко, Л. С. Сидоренко. Київ. Видавничий дім "Ін Юре". 2023.

Податок на доходи фізичних осіб	289,4	44,3
Податок на майно	43,8	6,7
Єдиний податок	55,8	8,6
Акцизний податок	22,4	3,4
Інші	58,3	8,9
Трансферти	182,9	28,1
Загальний дохід	652,6	100

З таблиці 3.1 видно, що податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) займає найбільшу частку в структурі доходів місцевих бюджетів – 44,3% від загального обсягу. Проте для забезпечення фінансової незалежності місцевих громад важливо підвищити частку інших місцевих податків, зокрема, податку на майно, єдиного податку та акцизного податку.

Оптимізація податкової системи на місцевому рівні також передбачає введення нових місцевих податків і зборів, які можуть стати додатковим джерелом доходів для громад. Наприклад, доцільно розглянути можливість введення екологічного податку, який спрямовуватиметься на фінансування природоохоронних заходів у громадах, або збільшення туристичного збору для громад з розвинутою туристичною інфраструктурою [1].

«Окрім введення нових податків, важливо вдосконалити механізми адміністрування існуючих податків. Це включає спрощення процедур сплати податків, зниження адміністративного навантаження на платників податків, а також підвищення прозорості та підзвітності використання податкових надходжень. У цьому контексті важливу роль відіграє впровадження сучасних інформаційних технологій у процес адміністрування податків, що дозволить підвищити ефективність збору податків та знизити витрати на їх адміністрування»³⁷.

Реформування податкової системи також повинно враховувати потребу

³⁷ Guryanova L. Models of assessment and analysis in security management systems / L. Guryanova, S. Milevskiy, L. Bogachkova, I. Lytovchenko, V. Polyanskiy // 5th International Scientific-Practical Conference «Problems of Infocommunications. Science and Technology». — 2018 (PIC S&T'2018). [Моделі оцінки та аналізу в системах управління безпекою | Публікація конференції IEEE | IEEE Xplore](https://ieeexplore.ieee.org/document/863206) <https://ieeexplore.ieee.org/document/863206>

в зменшенні фіскального навантаження на суб'єктів малого підприємництва, яке є важливим елементом економічного розвитку місцевих громад. В Україні діє спрощена система оподаткування для малих підприємств, яка передбачає сплату єдиного податку. Проте, існуючий механізм оподаткування малого бізнесу потребує подальшого вдосконалення, зокрема, шляхом зниження ставок податку та спрощення процедур звітності для малих підприємств³⁸ [23].

Важливим напрямком оптимізації доходів місцевих бюджетів є також забезпечення справедливого розподілу податкових надходжень між центральним та місцевим рівнями влади. В умовах децентралізації важливо забезпечити, щоб місцеві громади отримували достатню частку від загальнодержавних податкових надходжень, зокрема від ПДФО та податку на прибуток підприємств. Це може бути досягнуто шляхом перегляду нормативів розподілу податкових надходжень між державним та місцевими бюджетами на користь останніх³⁹ [14].

Табл. 3.2 - Нормативи розподілу податкових надходжень між державним та місцевими бюджетами у 2023 році

Податок	Державний бюджет (%)	Місцеві бюджети (%)
Податок на доходи фізичних осіб	36	64
Податок на прибуток підприємств	90	10
Податок на додану вартість	100	0
Акцизний податок	50	50

З таблиці 3.2 видно, що найбільша частка податкових надходжень

³⁸ Adaptive methods in decision-making systems: monograph / Ed. N. A. Kysyma, T. S. Klebanova - Kharkiv, 2017. - 368 p.

³⁹ Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України від 28.12.2014 р. № 79-VIII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.

залишається в державному бюджеті, тоді як місцеві бюджети отримують лише частку від ПДФО та податку на прибуток підприємств. А територіальні громади отримують тільки податок на прибуток підприємств комунальної власності громади. Для забезпечення фінансової незалежності місцевих громад доцільно переглянути ці нормативи та збільшити частку місцевих бюджетів у розподілі податкових надходжень.

Реформування податкової системи також повинно враховувати потребу в розширенні бази оподаткування, зокрема за рахунок включення нових джерел доходів. Одним з таких джерел може бути податок на нерухоме майно, що є важливим елементом фінансової бази місцевих бюджетів у багатьох країнах світу. В Україні податок на нерухоме майно вже існує, проте його потенціал як джерела доходів місцевих бюджетів не використовується повною мірою⁴⁰ [5].

Табл. 3.3 - Надходження від податку на нерухоме майно до місцевих бюджетів України у 2023 році (у млн грн)

Область	Сума (млн грн)	Частка у загальному доході (%)
Київська		3.1
Львівська	800	2.5
Одеська	750	2.4
Дніпропетровська	700	2.3
Харківська	650	2.2
Загалом по Україні	5200	2.5

З таблиці 3.3 видно, що податок на нерухоме майно займає незначну частку в структурі доходів місцевих бюджетів – лише 2.5%. Це свідчить про необхідність удосконалення механізму адміністрування цього податку, зокрема шляхом розширення бази оподаткування та підвищення ставок податку на нерухомість.

З іншого боку, «реформування податкової системи повинно враховувати потребу у забезпеченні соціальної справедливості та зменшенні

податкового тягаря на вразливі категорії населення. Це може бути досягнуто шляхом введення прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб, що дозволить збільшити надходження до місцевих бюджетів, не збільшуючи навантаження на малозабезпечені верстви населення»⁴¹.

Працюючи в сфері фінансів територіальної громади, підтримую необхідність внесення ряду змін до законопроектів в частині місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, які були прописані в пропозиціях асоціації міст України Під час бюджетних консультацій, проведених Міністерством фінансів України 03 вересня 2024 року для підготовки проєкту Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік». А саме:

1. «Встановити на постійній основі зарахування до бюджетів територіальних громад 64% ПДФО. Європейська Комісія у своєму Звіті про готовність України до переговорів про вступ до Європейського Союзу від 08 листопада 2023 року, зазначила, що саме 64% ПДФО у громад є частиною фіскальної децентралізації, тому зменшення цього показника негативно вплине на хід перемовин щодо вступу України до ЄС.

2. Зупинити в умовах воєнного стану вилучення з бюджетів територіальних громад реверсної дотації. Передбачити, що в умовах воєнного стану не застосовуються норми абзацу п'ятого частини третьої статті 99 Бюджетного кодексу України. На 2025 рік це збереження 13,0 млрд гривень для 199 територіальних громад, з яких 75% це малі міста, села та селища.

3. Відновити із 2025 року зарахування до бюджетів територіальних громад ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу. Закріпити цільове використання такого ресурсу органами місцевого самоврядування за такими напрямками:

⁴¹ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>

- заходи та роботи з територіальної оборони та мобілізаційної підготовки;

- підтримка сил безпеки і оборони;

- проектування, будівництво, ремонт захисних споруд цивільного захисту (сховищ, протирадіаційних укриттів), споруд подвійного призначення та облаштування приміщень, які плануються до використання для укриття населення; - будівництво фортифікаційних споруд;

- створення умов для лікування, відновлення та реабілітації осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України. Як свідчать дані про використання такого ПДФО, зазначені у листі Міністерства фінансів України від 16 серпня 2024 року № 10040-13/24202, головні розпорядники бюджетних коштів на державному рівні неефективно використовують цей ресурс, а саме за січень-липень 2024 року використали лише 45% фактичних надходжень ПДФО.

4. Здійснити належну компенсацію бюджетам територіальних громад втрат ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, за 2024 рік. Забезпечити виконання норм Закону України № 3428-IX «Про внесення 2 Пропозиції Асоціації міст України до бюджетних законопроектів на 2025 рік в частині місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України» в частині компенсації бюджетам територіальних громад, які у 2021 році отримували податок на доходи фізичних осіб від оподаткування доходів з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, втрат такої частини доходу»⁴².

⁴² [Бюджетні консультації-2025 | Асоціація міст України](https://auc.org.ua/novyna/byudzhetni-konsultaciyi-2025) ПРОПОЗИЦІЇ Асоціації міст України до бюджетних законопроектів на 2025 рік в частині місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин <https://auc.org.ua/novyna/byudzhetni-konsultaciyi-2025>

Щодо адміністрування податків та зборів. Враховуючи консультації Асоціації міст України з багатьма територіальними громадами можна виокремити основні питання, які стосуються оподаткування. А саме:

- «Закріпити виключно за органами місцевого самоврядування право встановлення пільг з місцевих податків і зборів.

Надати органам місцевого самоврядування повноваження з формування та ведення муніципальних фіскальних реєстрів з метою покращення адміністрування місцевих податків і зборів та впливу на повноту податкових надходжень до бюджетів. На сьогодні Державний реєстр речових прав на нерухоме майно та Державний земельний кадастр, які використовуються для оподаткування, не містить інформації про всі об'єкти нерухомості. Муніципальний реєстр усуватиме прогалини податкової бази по об'єктам, які відсутні у державних реєстрах.

- Забезпечити повноцінний обмін інформацією між податковими органами та органами місцевого самоврядування з метою забезпечення зростання надходжень до бюджетів територіальних громад, оперуючи податковою інформацією, зокрема про суми нарахованих, сплачених, надмірно сплачених податків і зборів до місцевих бюджетів на відповідних територіях; суми податкового боргу та суми списаного податкового боргу; розстрочені і відстрочені суми податкового боргу і грошових зобов'язань платників податків; суми наданих податкових пільг у розрізі платників податків.

- Для оперативного виявлення документальних порушень та відповідної реакції з метою їх усунення надати органам місцевого самоврядування доступ:

-у режимі перегляду до ПТК АС «Є Казна» або системи дистанційного обслуговування з використанням ПТК «Клієнт казначейства Казначейство» в частині інформації про реєстрацію зобов'язань та кодування платіжних інструкцій, що здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 09 червня 2021 року № 590;

-до державних реєстрів з реєстрації суб'єктів господарювання, нерухомого майна, автомобілів;

-до «Податкового блоку» із функцією перегляду особових рахунків платників місцевих податків та можливістю надання пропозицій щодо нарахування місцевих податків по конкретних фактах порушень.

- Частину п'яту статті 78 Бюджетного кодексу України доповнити абзацом четвертим такого змісту: «Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад координують діяльність відповідних органів, що контролюють справляння надходжень бюджету щодо виконання визначених для територій показників доходів бюджету»⁴³. Законопроект № 11131 пропонує виключити друге речення частини третьої статті 45 БКУ про те, що виконавчі органи міських рад координують діяльність відповідних органів стягнення щодо виконання визначених для територій показників доходів бюджету. Однак такі повноваження органів місцевого самоврядування є діючими та дієвими та використовуються для загальної організації спільної роботи в громадах з органами, що контролюють справляння надходжень до бюджету⁴⁴ (перелік органів відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 року № 106), зокрема, з ДПС, але не виключно, щодо забезпечення виконання відповідних місцевих бюджетів, а саме виконання планових помісячних (річних) показників надходжень відповідно до затвердженого розпису бюджету на кожний бюджетний період. Окрім цього ОМС розробляються програми заходів або плани заходів щодо забезпечення виконання бюджету громади на рік, або програми мобілізації зусиль по забезпеченню надходжень до бюджету громади, або заходи щодо наповнення бюджету громади, економного та раціонального використання бюджетних коштів, дотримання бюджетної дисципліни тощо, якими визначаються

⁴³ [Бюджетні консультації-2025 | Асоціація міст України](https://auc.org.ua/novyna/byudzhetni-konsultaciyi-2025) ПРОПОЗИЦІЇ Асоціації міст України до бюджетних законопроектів на 2025 рік в частині місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин <https://auc.org.ua/novyna/byudzhetni-konsultaciyi-2025>

⁴⁴ Деякі питання ведення обліку податків, зборів, платежів та інших доходів бюджету, Постанова КМУ від 16.02.2011, №106 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2011-%D0%BF#Text>

напрями роботи, виконавці, терміни, контрольні показники/критерії оцінки результату щодо досягнення загальної мети програми відповідно до назв. Слід взяти до уваги, що ДПС України щомісячно на офіційному сайті публічно звітує про виконання показників помісячного розпису державного бюджету: «Показники розпису Міністерства фінансів України за доходами загального фонду державного бюджету виконано на 111,4 відс. Перевиконання показників розпису Міністерства фінансів України за доходами загального фонду державного бюджету становить 12,1 відс., додаткові надходження до бюджету становлять 9,5 млрд гривень.». Запропонована редакція дозволить ОМС організувати аналогічну роботу на місцях щодо доведення та виконання показників розпису доходів місцевих бюджетів.

- Закріпити зарахування податку на доходи, нараховані відокремленим підрозділом та/або виробничим структурним підрозділом на користь фізичних осіб, до відповідного бюджету за місцезнаходженням такого відокремленого підрозділу та/або виробничого структурного підрозділу (виробництва, цеху, відділення, дільниці, бригади, бюро, лабораторії тощо).

- Посилити контроль та відповідальність за недотримання юридичними особами-податковими агентами (в т.ч. державними підприємствами, установами) норм законодавства і здійснення перереєстрації (без зміни місця розташування) підприємств, установ посеред бюджетного року і зміни бюджету сплати податків. Недотримання юридичними особами-податковими агентами (в т.ч. державними підприємствами, установами) норм законодавства і здійснення перереєстрації (без зміни місця розташування) підприємств, установ посеред бюджетного року і зміну бюджету сплати податків спричиняє розбалансування бюджетів місцевого самоврядування і, як наслідок, скорочення фінансування бюджетних програм, спричинене втратою надходжень ПДФО.

- Зняти обмеження у роботі з погашення податкового боргу шляхом зменшення межі розміру податкового боргу зі 180 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для формування та вручення платникам податкової вимоги. Цей поріг був підвищений у 2020 році з метою підтримки платників податків на період дії карантину, стимулювання платників податків до добровільної сплати грошових (податкових) зобов'язань, недопущення виникнення (зростання) податкового боргу, але фактично це має зворотній ефект, зокрема, по місцевих податках та зборах та призводить до втрат місцевих бюджетів.

- Зменшити поріг середньоринкової вартості легкових автомобілів, які є об'єктом оподаткування транспортним податком, з 375 до 200 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 01 січня податкового (звітного) року. Це потрібно, оскільки щорічне зростання розміру мінімальної зарплати призводить до зменшення бази оподаткування та певна категорія дороговартісних авто вже не підпадають під оподаткування дотації між бюджетами територіальних громад.

- Переглянути ставки державного мита, визначені статтею 3 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито», у сторону збільшення у зв'язку з їх неактуальністю на теперішній час. Розмір державного мита визначені статтею 3 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито», за окремі види послуг встановлений набагато менший за відсотки банку, що необхідно сплатити за перерахування такого мита, чи плати за квитанцію. Наприклад за реєстрацію шлюбу наразі складають 0,85 гривень, за повторну видачу свідоцтва про реєстрацію актів цивільного стану – 0,51 гривень. Разом з тим, при перерахуванні державного мита до бюджету комісія за послуги банку в рази перевищує сам платіж.»⁴⁵

Таким чином, можна з впевненістю стверджувати, що при правильному

⁴⁵ [Бюджетні консультації-2025 | Асоціація міст України](https://auc.org.ua/novyna/byudzhetni-konsultaciyi-2025) ПРОПОЗИЦІЇ Асоціації міст України до бюджетних законопроектів на 2025 рік в частині місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин <https://auc.org.ua/novyna/byudzhetni-konsultaciyi-2025>

підході до оптимізації доходів місцевих бюджетів, реформуванні податкової системи, фінансова децентралізація посприяє зміцненню місцевого бюджетування та оптимізує розподіл коштів між основними необхідними галузями громади.

3.2 Механізми підтримки місцевих громад в умовах воєнного стану в Україні

В умовах воєнного стану в Україні місцеві громади опинилися перед численними викликами, що вплинули на їх економічну, соціальну та інфраструктурну стабільність. Військові дії, тимчасові переміщення населення, руйнування інфраструктури та економічні труднощі – це лише частина проблем, з якими стикаються громади. У такій ситуації підтримка з боку держави, міжнародних організацій та самої громади стає критично важливою. У цьому есе розглянемо різноманітні механізми підтримки місцевих громад в умовах воєнного стану, які допомагають забезпечити їх життєдіяльність, соціальну стабільність та економічний розвиток.

По-перше, у воєнний час надзвичайно важливими є механізми фінансової підтримки місцевих громад. В Україні уряд забезпечує фінансову підтримку через різні програми, які включають як прямі грошові трансфери, так і спеціалізовані фонди на відновлення інфраструктури. Зокрема, для відновлення зруйнованих об'єктів інфраструктури, таких як дороги, школи та лікарні, запроваджено спеціальні фонди, які забезпечують необхідні фінансові ресурси для їх ремонту та реконструкції. Крім того, національний бюджет передбачає додаткові ресурси для соціальної підтримки населення, включаючи виплати для внутрішньо переміщених осіб та пільги для осіб, постраждалих від військових дій [11].

Другим важливим механізмом є мобілізація та використання міжнародної допомоги. У відповідь на кризу в Україні, міжнародні організації, такі як ООН, Європейський Союз, Червоний Хрест та інші, надали фінансову, гуманітарну та технічну допомогу. Ця допомога включає в себе фінансування відновлення інфраструктури, медичну допомогу, гуманітарну допомогу для постраждалих та підтримку соціальних програм

[21]. Міжнародна підтримка також включає технічну допомогу, наприклад, у формі експертних консультацій та тренінгів для місцевих органів влади, що допомагає підвищити ефективність їх діяльності в умовах кризової ситуації.

Соціальна підтримка є ще одним критично важливим аспектом. Місцеві громади отримують допомогу у вигляді розподілу гуманітарних товарів, таких як продукти харчування, медичні засоби та одяг. Крім того, у деяких громадах створюються спеціальні центри підтримки, які надають психологічну допомогу, консультування та інші соціальні послуги для людей, які переживають стрес або втрату [13]. Важливою частиною соціальної підтримки є також організація тимчасового житла для переміщених осіб, що допомагає зменшити соціальне навантаження на громади та забезпечити базові потреби людей, які втратили свої домівки.

Економічна підтримка місцевих громад в умовах воєнного стану є ще однією важливою складовою. Державні органи та місцеві органи влади вживають заходів для підтримки малого та середнього бізнесу, який є важливим елементом економічної стабільності громади. Програми кредитування, податкові пільги та інші форми підтримки допомагають підприємствам пережити економічні труднощі, забезпечуючи робочі місця та підтримуючи економічну активність [4]. Важливим аспектом є також підтримка сільськогосподарського сектору, оскільки він є основним джерелом продуктів харчування для населення та важливим елементом економіки багатьох регіонів.

Інфраструктурна підтримка є критично важливою для відновлення нормального функціонування громад. Після військових дій часто потребують відновлення дороги, мости, водопровідні та електричні мережі. Державні програми та місцеві ініціативи забезпечують ресурси для швидкого відновлення цих критично важливих об'єктів. Крім того, забезпечується безперервність надання основних послуг, таких як вода, електроенергія та опалення, що є важливими для забезпечення життєдіяльності громад [5].

Важливо зазначити, що підтримка місцевих громад в умовах воєнного

стану також потребує координації між різними рівнями влади та суспільством. Тільки злагоджене співробітництво між державними органами, місцевими адміністраціями, міжнародними організаціями та самими громадами може забезпечити ефективну та скоординовану допомогу, що дозволяє зменшити негативний вплив війни на життя людей і сприяє швидкому відновленню.

Висновки з проведеного аналізу показують, що підтримка місцевих громад в умовах воєнного стану є складним і багатограним процесом, який включає фінансову, соціальну, економічну та інфраструктурну підтримку. Успіх у цьому процесі залежить від ефективності механізмів підтримки, злагодженості дій між різними рівнями влади та активного залучення міжнародних партнерів. Забезпечення комплексної підтримки місцевих громад є ключовим для забезпечення їх стабільності та відновлення в умовах кризових ситуацій.

Децентралізація в Україні, що розпочалася з 2014 року, була спрямована на передачу частини повноважень і фінансових ресурсів від центрального уряду до місцевих органів влади з метою підвищення ефективності управління і покращення якості надання публічних послуг. Однак війна, що розгорнулася в Україні з 2014 року, а також повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році, внесли суттєві корективи в процес децентралізації. Ось основні особливості та виклики, які виникають у процесі децентралізації в умовах воєнного стану:

Адаптація до нових умов: Воєнний стан вимагає термінової адаптації децентралізаційних процесів до нових умов. Місцеві органи влади повинні швидко реагувати на зміну обстановки, включаючи вимушене переміщення населення, руйнування інфраструктури та зростання соціальних потреб. Це потребує гнучкості в управлінні ресурсами та швидкого прийняття рішень на місцевому рівні.

Збереження функцій місцевих органів влади: У воєнний час місцеві органи влади часто стикаються з обмеженнями у виконанні своїх звичайних

функцій. В умовах активних бойових дій або окупації частини території, частина органів місцевого самоврядування може бути дезорганізована, що ускладнює виконання їхніх обов'язків. Важливим завданням є забезпечення безперервності діяльності органів місцевого самоврядування і збереження основних функцій, таких як забезпечення життєзабезпечення, соціального захисту та безпеки населення.

Зміни у фінансовому забезпеченні: Децентралізація передбачала передачу фінансових ресурсів місцевим громадам для реалізації своїх повноважень. Однак в умовах воєнного стану фінансування може бути перерозподілене з національного бюджету, щоб забезпечити потреби військових і гуманітарних програм. Це може призвести до скорочення бюджетних надходжень на місцевому рівні та ускладнити реалізацію місцевих проектів. Водночас, для підтримки постраждалих територій можуть бути запроваджені спеціальні фонди та програми.

Посилення ролі координаційних механізмів: В умовах війни важлива координація між місцевими органами влади, державними установами, волонтерськими організаціями та міжнародними партнерами. Для забезпечення ефективного управління ресурсами та надання допомоги необхідна тісна взаємодія між усіма учасниками процесу. Це включає в себе спільне планування та реалізацію програм відновлення, забезпечення гуманітарної допомоги та інших заходів.

Підтримка територіальних громад: В умовах воєнного стану особлива увага приділяється підтримці територіальних громад, що постраждали від військових дій. Це включає в себе надання гуманітарної допомоги, відновлення інфраструктури, створення тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб та інші заходи, що сприяють відновленню нормального життя на території. Важливо забезпечити, щоб підтримка була ефективною та спрямованою на найгостріші потреби громад.

Інновації та технології: В умовах воєнного стану місцеві органи влади можуть використовувати новітні технології для покращення управління та

надання послуг. Наприклад, впровадження електронних платформ для подачі заявок на отримання допомоги, організація дистанційного навчання та медичних консультацій можуть допомогти забезпечити доступ до необхідних послуг, навіть у складних умовах.

Міжнародна підтримка та фінансування: Міжнародні організації продовжують надавати фінансову та технічну допомогу Україні, що є важливим аспектом підтримки децентралізації в умовах воєнного стану. Це включає в себе як гуманітарну допомогу, так і ресурси для відновлення інфраструктури та підтримки соціальних програм на місцевому рівні.

Проблеми безпеки та правопорядку: Безпека є ключовим аспектом у забезпеченні стабільності децентралізації. Воєнний стан створює нові виклики для правопорядку та безпеки на місцях, що може впливати на ефективність роботи місцевих органів влади. Необхідно вжити заходів для захисту громадян та забезпечення безпеки в умовах збройного конфлікту.

Таким чином, особливості децентралізації в Україні в умовах воєнного стану свідчать про те, що процес децентралізації не лише продовжується, але й адаптується до нових реалій. Основні виклики включають необхідність збереження функцій місцевих органів влади, адаптацію фінансових механізмів, забезпечення координації та підтримки територіальних громад. Важливо, щоб децентралізаційні процеси були гнучкими і здатними реагувати на зміни умов, що дозволяє зберегти стабільність і ефективність управління на місцевому рівні. Інновації, міжнародна підтримка та координація зусиль є ключовими для успішного функціонування місцевих громад у кризовий період.

ВИСНОВКИ

У рамках проведеного дослідження на тему «Шляхи формування доходів місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації» було проаналізовано теоретичні основи фінансової децентралізації, структуру доходів місцевих бюджетів, а також перспективи розвитку системи формування доходів місцевих бюджетів в Україні. Основні висновки з кожного розділу дослідження наведені нижче.

1. Фінансова децентралізація є ключовим процесом у реформуванні державного управління, який спрямований на передачу частини повноважень і фінансових ресурсів від центрального рівня влади до місцевих органів. Основними принципами фінансової децентралізації є принцип субсидіарності, який передбачає передачу влади на найближчий до громадянина рівень, та принцип відповідальності, що забезпечує ефективне управління ресурсами. Важливою є також принцип фінансової самостійності місцевих органів влади, який забезпечує їхню здатність самостійно управляти фінансовими ресурсами та планувати бюджет.

2. В Україні процес фінансової децентралізації розпочався з 2014 року і передбачає передачу дохідних джерел та відповідальності за витрати на місцевий рівень. Місцеві бюджети стали більш самостійними завдяки збільшенню частки податкових надходжень, що залишаються на місцях, а також завдяки передачі деяких функцій та відповідальності від центрального уряду. Однак, незважаючи на досягнення, існують проблеми, такі як нерівномірний розподіл ресурсів між різними регіонами та недостатній рівень фінансової автономії окремих громад.

3. Світовий досвід показує, що різні країни застосовують різні моделі фінансової децентралізації, які залежать від історичних, економічних та

політичних умов. Моделі включають повну децентралізацію з широкими повноваженнями місцевих органів влади, а також моделі, де децентралізація є частковою і включає лише певні аспекти фінансового управління. Аналіз світового досвіду дозволяє визначити кращі практики, які можуть бути адаптовані для покращення фінансової децентралізації в Україні.

4. Вивчення структури доходів бюджету Верховинської територіальної громади показало, що основними джерелами надходжень є податкові надходження, міжбюджетні трансферти та інші доходи. Спостерігається висока залежність місцевого бюджету від державних трансфертів, що зменшує фінансову автономію громади та створює ризики для стабільності місцевого бюджету в умовах змін державної політики.

5. Процес фінансової децентралізації позитивно вплинув на доходи місцевих бюджетів, зокрема, завдяки збільшенню частки податкових надходжень, що залишаються на місцях. Однак, нерівномірний розподіл ресурсів між різними громадами та недостатність фінансових ресурсів для забезпечення всіх функцій місцевого самоврядування залишаються серйозними проблемами.

6. Міжбюджетні трансферти є важливим інструментом підтримки місцевих бюджетів, особливо для менш забезпечених територій. Вони забезпечують вирівнювання фінансових можливостей між різними громадами, але також створюють залежність від державного бюджету, що може зменшувати інтерес до самостійного розвитку та оптимізації місцевих доходів.

7. Оптимізація доходів місцевих бюджетів потребує вдосконалення механізмів адміністрування податків, введення нових місцевих податків і зборів, а також забезпечення справедливого розподілу податкових надходжень між центральним та місцевими рівнями влади. Реформування податкової системи має бути спрямоване на підвищення фінансової автономії місцевих органів влади та забезпечення стабільності доходів.

8. В умовах воєнного стану важливою є адаптація децентралізаційних процесів до нових умов, забезпечення безперервності функцій місцевих органів влади, мобілізація міжнародної допомоги, соціальна та економічна підтримка постраждалих територій. Координація дій між різними рівнями влади та активна роль міжнародних партнерів є критичними для ефективної підтримки місцевих громад у кризовий період.

Дослідження показало, що фінансова децентралізація є важливим інструментом для підвищення ефективності управління на місцевому рівні та забезпечення самостійності місцевих органів влади. Однак, у контексті воєнного стану і поточних викликів необхідно враховувати специфічні умови та потреби територіальних громад. Оптимізація доходів місцевих бюджетів і реформування податкової системи повинні враховувати не тільки економічні, але й соціальні аспекти, зокрема, забезпечення стабільності у кризових ситуаціях. Успішна реалізація децентралізаційних реформ потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення фінансових механізмів, активну підтримку з боку держави та міжнародних партнерів, а також ефективну координацію між різними рівнями влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2010.
2. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#)
3. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card>
4. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 01.04.2014 р. № 333-р, Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
5. Державна служба статистики України. Офіційний вебсайт. <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Дослідження Світового банку щодо податкової реформи в Україні. Офіційний сайт Світового банку. worldbank.org
7. Закон України "Про Державний бюджет України на 2024 рік". Відомості Верховної Ради України, 2023.
8. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні". Відомості Верховної Ради України, 1997.
9. Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень. Аналітичні звіти та дослідження.
10. Міністерство фінансів України. Офіційний вебсайт. <https://mof.gov.ua>
11. Місцеві бюджети України: стан та перспективи розвитку. Аналітичний звіт, 2023.
12. Напрями удосконалення інституційно-правового забезпечення реалізації реформи децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/desentralizasia1009e.pdf>.

13. Нехайчук, Д. В. Вплив адміністративно-територіальної реформи на фінансову забезпеченість розвитку регіонів / Д. В. Нехайчук // Ученые записки таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия : Экономика и управление. Том 24 (63). – 2011. - № 1. - С. 140-148.
14. Офіційний сайт Верховинської територіальної громади.
<https://verkhovyna-gromada.gov.ua>
15. Патока, І. В. Державна екологічна політика для об'єднаних територіальних громад в системі децентралізації врядування / І. В. Патока // Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. Серія: Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – Вип. № 2. – С. 1347-1353.
16. Постанова Верховної Ради України «Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України» від 11.12.2014 р. № 26- VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/26-19>
17. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України від 28.12.2014 р. № 79-VIII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.
18. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 р. № 71-VIII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: Електронний ресурс - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.
19. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014- %D0%BF](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF).
20. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: указ Президента України від 12.01.2015 р., № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

21. Програма реформування місцевого самоврядування на 2022-2025 роки. Кабінет Міністрів України.
22. Сунцова, О. О. Місцеві фінанси: навчальний посібник / О. О. Сунцова. – К. : ЦУЛ, 2010. – 488 с.
23. Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» від 27.11.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/-laws/show/n000100115>.
24. Хамініч, С. Ю. Особливості фіскальної децентралізації в умовах розвитку національного господарства України / С. Ю. Хамініч, В. М. Климова // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2011. – № 5. – С. 20-26.
25. Хандій, О. О. Сучасний стан та особливості децентралізації влади в Україні / О. О. Хандій // Економіка та право. Серія : Економіка. – 2016. – № 2. – С. 137-145.
26. Adaptive methods in decision-making systems: monograph / Ed. N. A. Kysyma, T. S. Klebanova - Kharkiv, 2007. - 368 p.
27. Aldasoro I. Vertical fiscal imbalances and the accumulation of government debt / I. Aldasoro, M. Seiferling // IMF Working Paper. — 2014. — № 14/209.
28. Asatryan Z. Revisiting the link between growth and federalism: A Bayesian model averaging approach / Z. Asatryan, L. Feld // Journal of Comparative Economics. — 2014. — Vol. 43.
29. Baltina A. M Typology of inter-budgetary relations and models of budget federalism / A. M. Baltina, V. V. Ivanov // Herald of MSTU. — 2010. — Part 13. — № 1. — P. 5—14.
30. Bartolini D. Fiscal decentralisation and regional disparities / D. Bartolini, S. Stossberg, H. Blöchliger // OECD Economics Department Working Papers. — Paris : OECD Publishing, 2016. — № 1330. doi.org/10.1787/5jlpq7v3j237-en.

31. Baskaran T. Fiscal federalism, decentralization, and economic growth: A meta-analysis / T. Baskaran, L. P. Feld, J. Schnellenbach // *Economic Inquiry*. — 2016. — Vol. 54.
32. Bloch D. Trends in public finance: Insights from a new detailed dataset / D. Bloch et al. // *OECD Economics Department Working Papers*. — Paris : OECD Publishing, 2016. — № 1345. doi.org/10.1787/4d3d8b25-en.
33. Brumnik R. Simulation of Territorial Development Based on Fiscal Policy Tools / R. Brumnik, T. Klebanova, L. Guryanova, S. Kavun, O. Trydid // *Mathematical Problems in Engineering*. — 2014. doi:10.1155/2014/843976.
34. Government Finance Statistics Yearbook [Electronic resource] // *International Monetary Fund*. — Available at : <https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=16064.0>.
35. Guryanova L. Models of assessment and analysis in security management systems / L. Guryanova, S. Milevskiy, L. Bogachkova, I. Lytovchenko, V. Polyanskiy // 5th International Scientific-Practical Conference «Problems of Infocommunications. Science and Technology». — 2018 (PIC S&T`2018). [Моделі оцінки та аналізу в системах управління безпекою | Публікація конференції IEEE | IEEE Xplore](https://ieeexplore.ieee.org/document/863206) <https://ieeexplore.ieee.org/document/863206>
36. Guryanova L. S. Econometric modelling the mechanism of financial regulation of regional development / L. S. Guryanova, T. S. Klebanova, V. S. Gvozdytskiy // *Actual problems of economics*. — 2015. — № 173. — P. 408—421.
37. Guryanova L. S. Modeling of balanced socio-economic development of regions : monograph / L. S. Guryanova. — Berdyansk : sole proprietor Tkachyk O. V., 2013. — 406 p.
38. Guryanova L. S. Modeling the financial strategy of the enterprise in an unstable environment [Electronic resource] / L. S. Guryanova, T. S. Klebanova, T. N. Trunova // «ECONOM; STUDIES» Journal. — 2017. — Is. 3. — Available at : <https://www.iki.bas.bg/en/economistudies-iournal-0>.

39. Guryanova L. S. Models for the analysis of the state's financial security indicators dynamics [Electronic resource] / L. S. Guryanova, T. S. Klebanova, S. V. Milevskiy, V. V. Nepomnyaschiy, O. A. Rudachenko // Financial and credit activity: problems of theory and practice. — 2017. — № 1 (22). — Available at : <http://fkd.org.ua>.
40. Hughes G. Economic aspects of decentralized government: Structure, functions and finance / G. Hughes, S. Smith. — London, 1991.
41. Klebanova T. S. Models of differentiation of competitive positions of regions / T. S. Klebanova, L. S. Guryanova, E. A. Serhienko // Competitiveness: problems of science and practice : monograph / Ed. Ponomarenko V. S., Kysyma M. O., Tischenko O. M. — Kharkiv : sole proprietor Liburkina L. M. ; PH «INGEK», 2009. — P. 65—81.
42. Materials of the European Union : website [Electronic resource.] — Available at : http://europa.eu/abouteuropa/index_fr.htm.
43. Materials of the OECD : website [Electronic resource]. — Available at : <http://www.oecd.org>.
44. Materials of the World Bank : website [Electronic resource.] — Available at : <http://data.worldbank.org>.
45. Oates W. E. An Essay on Fiscal Federalism / W. E. Oates // Journal of Economic Literature. — 1999. — September. — Vol. 37. — №. 3. — P. 1120—1149.
46. Oates W. E. Fiscal Federalism and the European Union: Some reflection / W. E. Oates // Societa Italiana di Economia Pubblica, Pavia University. — 2002. — October 4—5. — P. 36—57. 324
47. Oates W. E. On the evolution of fiscal federalism: theory and institutions / W. E. Oates // National Tax Journal. — 2008. — June. — Vol. 61. — P. 313—334.
48. Peshina E. V. Fiscal and budget federalism: two public finance management systems / E. V. Peshina, A. A. Strelakova // Financial Analytics: problems and solutions. — 2016. — № 11. — P. 34—52

49. Regional competitiveness: theoretical and applied aspects / Ed. Y. K. Perskyi, H. Y. Kalyzhnova. — Moscow : TEIZ, 2003. — 472 p.
50. Simulation of economic security: state, region, enterprise : monograph / V. M. Geyets, M. O. Kizim, T. S. Klebanova, O. I. Cherniak, et al. ; Ed. Geyets V. M. — Kharkiv : PH «INGEK», 2006. — 240 p.
51. Site material IDI Rank [Electronic resource]. — Available at : <https://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2017>.
52. Stegarescu D. Public sector decentralization: measurement concepts and recent international trends / D. Stegarescu // Fiscal studies. — 2005. — Vol. 26. — № 3. — P. 301—333.
53. Stossberg S. Fiscal decentralisation and income inequality: Empirical evidence from OECD countries / S. Stossberg, H. Blöchliger // Journal of Economics and Statistics. — 2017. doi.org/10.1515/jbnst-2017-1108.
54. Tanzi V. The Future of Fiscal Federalism: Keynote paper / V. Tanzi // Conference on New Perspectives on Fiscal Federalism: Intergovernmental Relations, Competition and Accountability; Social Science Research Center (WZB). — Berlin, 2007. — October 18—20. — 28 p.
55. The materials of the website of World Economic Forum [Electronic resource]. — Available at : <http://reports.weforum.org>.
56. The materials on the UNECE website. Statistical database [Electronic resource]. — Available at : <http://w3.unece.org/pxweb/?lang=14>.
57. Voigt S. Federalism and decentralization — a critical survey of frequently used indicators / S. Voigt // Constitutional Political Economy. — 2011. — Vol. 22. — № 3. — P. 238—264.
58. Volokhova I. S. Methodology for determining the degree of financial decentralization in costs [Electronic resource] / I. S. Volokhova. — Available at : <https://core.ac.uk/download/pdf/147039787.pdf>.
59. Weingast B. R. Second Generation Fiscal Federalism: Implications for Decentralized Democratic Governance and Economic Development / B. R. Weingast // Conference on New Perspectives on Fiscal Federalism:

Intergovernmental Relations, Competition and Accountability; Social Science Research Center (WZB). — Berlin, 2007. — October 18—20. — 68

p.

Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. / [А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 110 с

Булатов М. В. Реформа децентралізації влади в сучасній Україні: Миколаїв, 2024. – 73 с.

Сусік С.Д. Фінансові проблеми місцевого самоврядування та шляхи їх вирішення. – Суми: СумДУ, 2020. – 43 с.

[Бюджетні консультації-2025 | Асоціація міст України](https://auc.org.ua/novyna/byudzhetni-konsultaciyi-2025) ПРОПОЗИЦІЇ Асоціації міст України до бюджетних законопроектів на 2025 рік в частині місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин <https://auc.org.ua/novyna/byudzhetni-konsultaciyi-2025>

Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану : Закон України від 24 берез. 2022 р. № 2142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20> (дата звернення: 23.10.2023).

Міністерство фінансів України. Місцеві бюджети. URL: <https://mof.gov.ua/uk/local-budgets>